

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

A felvétel 2007 után készült a 3K kibehelyezett szerkesztőbizottsági ülésén, Piliscsabán. A képen a szerk. biz. nébány tagja: Poprády Géza, az OSZK ny. főigazgatója, Bartók Györgyi szerkesztő, Borostyániné Rákóczi Mária, az OPKM munkatársa és Vajda Kornél.

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

28. évfolyam 3. szám

2019. március

Tartalom

Könyvtárpolitika

Fodor Péter: A város 115 éves könyvtáráról. Adalékok a tegnapról, a máról, a holnapról	3
--	---

Műbelykérdések

Horváth Adrienn – Tóth-Jávorka Brigitta: Visszajelzések a könyvtári minőség- menedzsment pályázati rendszer megújításáról – kutatási adatok.....	10
Kollár Péter: Óvodapedagógusok olvasásfejlesztési műhelyszemináriuma a Pátyi Könyvtárban	19
Németh Márton: Digitális médiaszolgáltatások, e-kereskedelem, szerzői jogi dilemmák	24

História

Szeifer Csaba: A baranyai bibliobuszok 45 éve	39
--	----

Ényforduló

Ásványi Ilona: „A szükséges dolgokban legyen egység, a kétésekben szabadság, mindenben pedig szeretet.” 25 éves az Egyházi Könyvtárak Egyesülése	43
--	----

Megemlékezés

Mezey László Miklós: Vajda Kornél (1946–2019)	51
--	----

From the contents

- Péter Fodor:* 115th anniversary of the Meropolitan Ervin Szabó Library. Past, present, and future (3)
- Péter Kollár:* Early literacy development workshop for preschool teachers in Páty (19)
- Ilona Ásványi:* „In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus autem charitas.” 25th anniversary of the Association of Ecclesiastical Libraries (44)

Cikkeink szerzői

Fodor Péter, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatója; *Horváth Adrienn*, az OSZK KI Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztályának könyvtári minőségügyi szakreferense; *Tóth-Jávorka Brigitta*, az OSZK KI Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztályának kutatója; *Kollár Péter*, a Pátyi Községi és Iskolai Könyvtár könyvtárosa; *Németh Márton*, az OSZK E-könyvtári Szolgáltatások Osztályának webkönyvtárosa; *Szeifer Csaba*, a Csorba Győző Könyvtár Kapcsolati Csoportjának csoportvezetője; *Ásványi Ilona*, a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár igazgatója, az Egyházi Könyvtárak Egyesülésének elnöke; *Mezey László Miklós*, a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros ny. főszerkesztője

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Dancs Szabolcs, Mezey László Miklós, Németh Márton,
Szeifer Csaba, Venyigéné Makrányi Margit**

Szerkeszti:

Béres Judit

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Fehér Miklós**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatja az

**Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap**

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Fodor Péter

A város 115 éves könyvtáráról

Adalékok a tegnapról, a máról, a holnapról

A magyarországi nagyvárosok a 19. század második felétől, különösen a századfordulóhoz közelítve fontosnak tartották, hogy településükön legyen nyilvános könyvtár és múzeum.

Buda, Pest, Óbuda és a Margitsziget 1873-as egyesítésével létrejött Budapest csak viszonylag későn döntött nyilvános könyvtárról. Az előzmények soraiban érdemes kiemelni Frank Ignácot, aki könyvtárát Pest városára hagyta. A jogászprofesszor könyvei hosszú hányattatás után az Egyetemi Könyvtárhoz kerültek. Hamarabb volt Sopronnak, Pozsonynak, Kassának, Miskolcnak, Nyíregyházának városi könyvtára, mint a fővárosnak.

A fővárosi könyvtár történetét Katsányi Sándor és Tóth Gyula által írt 2004 és 2008-ban megjelent munkáik alapján követjük.

1870-ben Kőrösy József, a Pesti Statisztikai Hivatal igazgatója vezette a város szakkönyvtárát. Közel negyedszázaddal később Toldy László levéltáros kap megbízást Budapest fő- és székfőváros könyvtára megszervezésére. Az 1893-ból fennmaradt pecsét fontos dokumentuma annak a törekvésnek, hogy a főváros végre rendelkezzen könyvtárral. A bibliotéka lehetőségei korlátozottak voltak, hiszen a Városháza épületében helyezték el a gyűjteményt elsősorban a városi tisztviselők részére.

A nyilvános könyvtárról 1903. január 21-én döntött a Fővárosi Közgyűlés, Toldytól újból Kőrösy vette át a vezetést. A Fővárosi Könyvtár 1904. október 15-én nyitja meg kapuit még mindig a Városháza épületében. Ez Bárczy István későbbi polgármester nevével jelzett korszak, amely oktatási, szociális, kulturális érzékenységével, építkezéseivel elősegíti a város fejlődését. A könyvtárban kiváló szakemberek dolgoznak, mint Gárdonyi Albert, Thirring Gusztáv, Szabó Ervin. 1906-tól Kőrösy József halála után Thirring Gusztáv kapta meg az igazgatói tisztséget. 1907-ben Szabó Ervin írása jelent meg *public library* koncepciójáról. 1910-ben kelt emlékiratában a nyilvános könyvtárról szólt és a nemzetközi tapasztalatokat mérlegelve az angolszász modell mellett tette le névjegyét. A

szakmai vita – Gulyás Pállal – azt jelzi, hogy az elképzelések eltérései a hosszabb távú és a szolgáltatás közötti különbségben is megnyilvánulnak.

1911-től Szabó Ervin már igazgatóként végzi munkáját haláláig, 1918–19-ben őt Braun Róbert, Madzsar József, Dienes László követi, majd 1919–1926 között Kremmer Dezső vezeti a Fővárosi Nyilvános Könyvtárat. 1927–1944 között Enyvvári Jenő az igazgató.

1944 októberétől néhány hónapra Homa Gyula veszi át a vezetést. 1945 januárjában ideiglenesen Vágfalvy Dezső vezeti a könyvtárat, majd áprilistól Szentkuty Pál kap megbízást. Júliustól 1947-ig már Hajdu Henrik az igazgató, de 1946-tól Dienes László is igazgató, 1953-ban bekövetkezett haláláig. Megbízással Winter Pálné vezeti tovább az intézményt. 1955-ben Mód Pétert nevezik ki igazgatónak, aki közel másfél évig vezeti a FSZEK-et. 1956. szeptember 1-jétől Révész Ferenc lesz az új igazgató, majd főigazgató 1980-ig. Őt Kiss Jenő követi, 1980–1998 között a főigazgatója a könyvtárnak. 1998-ban pedig Fodor Péter kap főigazgatói kinevezést.

A város 1912-ben pályázatot írt ki egy Közművelődési Palota tervezésére. A kiváló építész, Lajta Béla munkáját fogadták el, de anyagi okok miatt ez a terv nem valósult meg.

A gyűjtemény elhelyezése a következő évekre végül átmeneti megoldást eredményez: 1914-ben a gróf Károlyi utcában lévő emeletes régi iskolaépületben kapott helyet Budapest Könyvtára. Az átmeneti időszak 1931-ig tart, amikor a pesti Palotanegyedet lezáró Weinckheim palota megvásárlásával és átalakításával otthonra lelt a nyilvános könyvtár, amely a mai napig szolgálja a várost.

A könyvtári hálózat kiépítése, fejlesztése egészen a 80-as évekig dinamikusan nő. Ekkor 118 tagkönyvtára van a FSZEK-nek. Sőt könyvtár-villamosok és buszok is szolgálják a lakosságot. 1950 után a kerületi tanácsok voltak a fiókkönyvtárak fenntartói. 1957-től újra egységes a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózata. A könyvtár sok változást, többféle fejlesztési elképzelést élt meg. A 70-80-90-es években szinte évtizedenként csak a tervezés szintjére jut el az új központi könyvtár építése. Ilyen volt többek között a Kálvin téri, Deák téri elképzelés.

1992-ben hazai és külföldi szakemberek részvételével megtörténik a szervezet átvilágítása. Fejlesztési koncepció készül, és 1995-től 23 főkönyvtár helyett 6 régióba szerveződik a hálózat. A Szolgáltatóház 1996-os megépítése lehetőséget ad a Központi Könyvtár megújítására. Közben 1998-ban az Ybl Miklós által tervezett Pálffy-né palota is a könyvtáré lesz, és itt kerül elhelyezésre a Zenei Gyűjtemény és a Gazdasági és Műszaki Igazgatóság.

1997-ben a Fővárosi Közgyűlés határozott a Wenckheim palota rekonstrukciójáról és bővítéséről, amelyhez a címzett állami támogatás elnyerését követően önkormányzati önrésszel 1998–2001 között valósulhatott meg a beruházás. Példanélküli, hogy a beruházó és lebonyolítási jogosítványokat a FSZEK kapta meg, és a határidő előtt három és fél hónappal a tervezett költség keretein belül meg is valósította. A koncepciót Kiss Jenő főigazgatósága alatt, Papp István főigazgató-helyettes vezetésével szakmai bizottság dolgozta ki. A kivitelezés fő koordinátora Deák Sándor, Sóron László főigazgató-helyettesek és Pauza István műszaki igazgató-helyettes volt. A terveket Hegedűs Péter építész és Hefkó Mihály belsőépítész készítette el. A palotakönyvtár restaurálása Nagy Gábor főrestaurátor vezetésével készült el. A kivitelezők, a MASZER Rt., a Magyar Építők Rt., és az alvállalkozók olyan munkát végeztek, amellyel hozzájárultak, hogy Budapest olyan

kulturális intézménnyel, közkönyvtárral rendelkezzen, amely folyamatos korszerűsítésével megfelel a növekvő, változó olvasói, használói elvárásoknak.

A Központi Könyvtár elkészülte előtt már megkezdődött a hálózat felmérése, fejlesztésének előkészítése. 2000-tól a 6 régió helyett 4 régióban működtek a tagkönyvtárak és megindul a hálózat korszerűsítési programja. A 2001–2007 közötti stratégiai terv kidolgozásával és a prioritások kijelölésével a tagkönyvtárak új besorolása, a nyitvatartási idő növelése, a munkaerő átcsoportosítása, a működési feltételek újragondolása is megtörtént.

2002-ben megkezdődik a hálózatfejlesztési és rekonstrukciós program. Ennek következtében 2004-re a teljes hálózatban kiépül az informatikai rendszer. 2006-ban létrejön az egységes Szerzeményezési és Feldolgozó Osztály, amely a FSZEK egészére vonatkozóan végzi feladatait gazdaságosabban, mint a korábbi évek szervezeti tagoltságának időszakában. A közbeszerzési eljárás pedig jelentős kedvezményt biztosít a dokumentum gyarapításhoz, és lerövidül a beszerzéstől az olvasóhoz jutás ideje is. Ezzel teljessé válik a központi szolgáltatás szerkezete, amelynek része az Informatikai Osztály és a korábban kialakított Gazdasági-Műszaki Igazgatóság.

2002-től 2018-ig 13 új könyvtár épült, létesült a fővárosban, és 24 nagyobb és 15 kisebb felújítás történt meg. Ezek pénzügyi forrásait a főváros, a kerületi önkormányzatok biztosították. Néhány esetben – pályázat útján – állami, címzett, a Nemzeti Kulturális Alaptól és az Európai Uniótól elnyert támogatások is felhasználásra kerültek. Így ma Budapesten a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közel 44.000 nm-en nyújt könyvtári szolgáltatást. Új tagkönyvtár építése valósult meg a IV. ker. Lóverseny téren, a XX. ker. Bíró Mihály utcában, a II. ker. Hűvösvölgyi úton, a XVII. ker. Péceli úton, a XXI. ker. II. Rákóczi Ferenc utcában, a XII. ker. Ugocea utcában, a XVIII. ker. Pesti úton, a XXII. ker. Kossuth Lajos utcában, a XV. ker. Zsókavár utcában, a XIII. ker. Pannónia utcában, a XXII. ker. Nagytétényi úton, a XVIII. ker. Vasút utcában és a IX. ker. Közraktár utcában.

Az ezredfordulót követő gazdasági válság ideje alatt jelentősen visszaesett a tervezett új könyvtárak építése, a rekonstrukciók megvalósítása. 2008–2011 között nem épült új könyvtár. 2011-ben a XIII. ker. Radnóti Miklós Könyvtár valósul meg a kerület és a FSZEK összefogásával. 2013-ban avattunk új könyvtárat Nagytétényben, amelynek teljes költségét a XXII. kerületi önkormányzat finanszírozta. A Főváros a Kőbányai Könyvtár felújítását finanszírozta, míg a X. ker. Újhegy sétány rekonstrukcióját a kerület valósította meg. 2017-ben került átadásra Pestszentimrén a XVIII. kerületi önkormányzat finanszírozásában és kivitelezésében az új könyvtár.

Budapest nyilvános közkönyvtára települési bibliotéka, amely a főváros minden kerületében ellátja a könyvtári szolgáltatást. A 48 tagkönyvtár és a Központi Könyvtár egységes szervezet, amelynek szolgáltatása rendszerszemléletű és minőségbiztosítással működik.

2010-től 3 régióba szerveződtek a tagkönyvtárak. A kerületekben működő könyvtárak feladata a szolgáltatások biztosítása, rendezvények megvalósítása, a különböző korosztályok és eltérő élethelyzetekben lévők kiszolgálása. Nagyon fontos elvárás a helyi oktatási, kulturális intézményekkel való rendszeres együttműködés, közös programok szervezése. Ezek közül kiemelkedő a Könyvet Házhoz program, amelyet a kerületekkel együttműködve, a helyi szociális gondozóhálózattal közösen végzünk. A tagkönyvtárak szervesen vannak jelen a vonzáskörzetük kulturális életében. A kerületi önkormányzatok befogadják a könyvtáraink pályázatait, támogatják kezdeményezéseiket. Mindez azokban a város-

részekben működik nagyon eredményesen, ahol a FSZEK könyvtárosai személyükkel hitelesítik és garantálják a könyvtári szolgáltatás minőségét, a programok sokszínűségét, a helyi művelődési életben való jelenlétüket. Vannak önkormányzatok, amelyek külön is támogatják a helyi lakosok beiratkozását.

A FSZEK Központi Könyvtár a szociológia országos szakkönyvtárként működik. A Szociológiai Gyűjtemény több mint évszázados anyaga mellett új adatbázisok építése és beszerzése, a digitalizált állomány teszi ismertté a FSZEK-et.

A Budapest Gyűjtemény elválaszthatatlan része nemcsak a város, de az ország történetének is. Digitalizálási programja, fotógyűjteménye jelen van a Hungaricum projektben. A Fővárosi Levéltárral közösen működtetett budafoki és józsefvárosi Topotéka új lehetőséget nyújtott a magánkézben lévő fényképek, dokumentumok digitalizálásával arra, hogy minél többen ismerjék meg az elmúlt időszakokat. Ugyancsak a levéltárral együttműködésben létrehozott Időgép program hozzájárul a város régi életének megismeréséhez.

A Zenei Gyűjtemény gazdag kottatára, sajátos gyűjteményei várják a zene iránt érdeklődőket. Az Ötpacsirta Szalon programjai mára már szerves részei a könyvtár kultúraközvetítő tevékenységének.

A Központi Könyvtár szervezi és bonyolítja az Országos Dokumentumellátási Rendszer feladatait. A dokumentumkínálatban ma is döntő a könyv, a periodika. A könyvtár 3,2 millió dokumentummal rendelkezik. Az évek során azonban meghatározóvá vált az adatbázisok megjelenése a kínálati palettán. Ezek gyarapodó köre ma már természetes része a köz- és szakkönyvtári kínálatnak. Jogi problémák miatt továbbra sem megoldott az e-book kölcsönzés bevezetése. Az informatikai technológia gyors váltásai, az elérhetőség nyitottsága miatt az AV dokumentumok iránti kereslet jelentősen visszaesett. Az olvasók, a könyvtárhasználók ma 24 órás szolgáltatást várnak el. Ennek megfelelni a virtuális könyvtár irányába tett tudatos fejlesztésekkel lehet. A felnövekvő korosztály, az informatika világképe, vizuális kultúrája, a technika, a technológia újdonságának megjelenése és széleskörű használta folyamatos készenlétet, nyitottságot, új feladatot jelent a bibliotéka számára. A használó-központúság elve és gyakorlata határozza meg a könyvtár aktuális feladatait és fejlesztési elképzeléseit. A könyvtárhasználatban tapasztalható trendek szerint kiegyensúlyozottan alakul a beiratkozottak száma, csökken a kölcsönzött dokumentumok száma, kevesebb a személyes használat, viszont jelentősen emelkedett a távhasználat. A különböző korosztályok másként veszik igénybe a szolgáltatásokat. Ezeket a tendenciákat hosszú idő óta figyelemmel kísérjük és keressük az újabb megoldásokat, azzal a szándékkal, hogy a változó környezetben, a változó informatikai világban a könyvtár továbbra is meghatározó helyszín legyen.

A FSZEK 2008–2013 között kidolgozta újabb Stratégiai Tervét, amelynek megvalósítását befolyásolta a gazdasági válság. Az évenként jelentős támogatáscsökkenés csak válságmenedzseléssel volt kezelhető, amelynek természetesen máig hatóan vannak pozitív és negatív következményei. Az alapvető cél egy ilyen helyzetben a szolgáltatás fenntartása volt, amely szervezési feladatokat és nehéz döntések meghozatalát is kívánta.

Eredménynek tartjuk, hogy azon kevés intézmény közé tartozunk, ahol nem volt csoportos létszámleépítés, de ezt csak úgy lehetett elérni, hogy a távozó kollégák helyét csak kisebb arányban töltöttük be. Alig-alig tudtunk új embereket felvenni, ami kedvezőtlenül hatott és hat mind a mai napig az intézményi korfára. A fenntartónál érdekérvényesítéssel próbáltuk mérsékelni a válság okozta veszteségeinket, ami elérte célját. Mára elmondható,

hogy fokozatosan kapunk szakmai feladatokra külön forrásokat. A dolgozók érdekeit figyelembe véve alakítottuk ki ösztönző és elismerő rendszerünket. Minden évben állami, fővárosi és a könyvtár által alapított kitüntetésekkel, jutalmakkal differenciáltan ismerjük el a munkatársak teljesítményét. A Fővárosi Önkormányzat az utóbbi években béremelést biztosít és garantálja a cafetériát.

Ebben a helyzetben eredményesen valósítottuk meg a TÁMOP Tudásdepó-Expressz projektet, amely hozzájárult a könyvtár szolgáltatási szemléletének fejlesztéséhez. Ugyanakkor érthetetlennek tartottuk és tartjuk, hogy a Közép-Magyarországi Régió (Pest megye, Budapest) nem pályázhatott a TIOP-os keretre. Ennek az EU-s lehetőségnek a hiánya éveken át kedvezőtlenül érintette a FSZEK stratégiai tervezését, szolgáltatásfejlesztését, beruházásait, megújulását.

Így a FSZEK 2011-ben külső támogatás nélkül építette ki az önkiszolgáló kölcsönzési rendszert, amelynek bevezetése a finanszírozás hiánya miatt legalább egy évtizedet késett.

2014-ben elkészült a 2020-ig tervezett új stratégiai terve, amely Informálni, Integrálni, Inspirálni, 3i címen részben koncepcionális váltást jelentett, részben a kitűzött célok realizálását, és már kedvezőbb gazdasági körülmények között valósul meg.

A FSZEK újrafogalmazta jövőképét, küldetésnyilatkozatát, megkezdte felépíteni a minőségbiztosítási rendszerét. Továbbra is meghatározónak tartjuk, hogy egy intézmény akkor tud eredményes lenni, ha van rövidebb és hosszabb távra szóló fejlesztési koncepciója. Ennek megalapozása a szolgáltató szemlélet erősítése, a bibliotéka folyamatos megújítása. Ehhez szükség van a közösen megfogalmazott célok kidolgozására, amelyek alkalmasak arra, hogy feladatokban gondolkozzunk, segítve és támogatva az új ötleteket, mások jó gyakorlatának alkalmazását, a miénk megosztását az érdeklődő intézményekkel.

Az intézmény életében a működéshez szükséges a feltételek megteremtése. Folyamatosan újabb és újabb célokat szükséges megfogalmazni, és ezt a kollégákkal megkonzultálva, minél eredményesebben megvalósítani. Ennek feltétele a rövidebb és hosszabb távú gondolkodás, a szakma tendenciáinak hazai és nemzetközi ismerete, a máshol kipróbált és bevált rendszerek, technológiák, programok adaptálása, hasznosítása a könyvtár sajátosságainak figyelembevételével. Szükség van az intézményi érdekek megfogalmazására, megvitatására. A következő lépésben az érdekképviselet és -érvényesítés révén kell elérni a fenntartói támogatást szakmai és pénzügyi területen. Erősíti a pozíciót, ha külső együttműködő partnereket megnyerünk az elképzelésekhez. Az eredményesség erősíti a könyvtár társadalmi megítélését, presztízsének növelését. Ha teljességre törekszünk, természetesen számolhatunk a megvalósítás során akadályokkal, nehézségekkel, de mi magunk is követhetünk el hibákat. Ebben az esetben a gondokból, problémákból célszerű feladatot megfogalmazni, és azt a tapasztalatok felhasználásával akár korrekciós folyamatban elvégezni. A menedzsment szemlélet változása, gyakorlati tapasztalatának felhasználása lehetőséget ad annak a megoldásnak az érvényesítésére, amely a célokat leghasznosabban, legeredményesebben, leggazdaságosabban valósítja meg.

Egy könyvtár akkor lehet eredményes, ha van programja, és annak megvalósításáért minél több feltételt megteremt, valamint képes a lehetőségek mérlegelésével prioritásokat megfogalmazni. A menedzsment felelőssége és kötelessége, hogy az elképzeléseket közzétéve megnyerje a munkatársakat az eredményes megvalósításhoz. Támogassa az ötleteket, amelyek hozzájárulnak a könyvtár szolgáltatásainak megismertetéséhez, olyan programokat kínáljon, olyan lehetőséget biztosítson a könyvtárhasználóknak, látogatók-

nak, amely erősíti, hogy ez az Ő bibliotékájuk, mi az Ő könyvtárosaik vagyunk, ez egy olyan hely, amely már nemcsak a hagyományos könyvtárat jelenti, hanem arra törekszik, hogy Ő megtalálja a sokféle lehetőség közül, ami Őt érdekli.

A FSZEK könyvtárainak életében meghatározóak a különböző korosztályok számára szervezett közösségi alkalmak, foglalkozások, kiállítások, előadóestek, koncertek, a helyi civil szervezetekkel való együttműködés, tanácskozások, konferenciák. Ezek sokfélesége jelzi a lakossági elvárásokat, a könyvtáros érdeklődését. Az utóbbi években a 4000–4500 rendezvényszám, s a közel 150.000 látogató azt igazolja, hogy könyvtáraink kínálata találkozik a közönség érdeklődésével. Ezek is jelentik a könyvtárak helyi beágyazottságát vonzaskörzetük életébe. Néhány országos szakmai visszhangot is kiváltó rendezvény visszatérő eleme munkánknak. Az idén 15. alkalommal rendezzük meg a Janikovszky Éva meseíró pályázatot, s az utóbbi évtizedben a FSZEK koordinálja az Informatikai és Könyvtári Szövetség Internet Fiesta rendezvényeit. Már hagyománya van az évenként megrendezett 3i konferenciának, amelyet töretlen szakmai érdeklődés mellett rendezünk meg. A programok, rendezvények akkor érik el hatékonyságukat, ha azok eseményekké válnak, élményt adnak.

A média igen gazdag világában nem könnyű megtalálni azokat a felületeket, műsorokat, újságokat, ahol érdeklődés van az iránt a tevékenység iránt, amit végzünk. Ezen a területen kölcsönösen igaz a kapcsolati tőke megléte. Így vagyunk jelen az országos és helyi televíziók, rádiók, műsoraiban, nyomtatott és elektronikus újságokban, a sokféle internetes felületen és alkalmazáson.

Az utóbbi években több olyan fejlesztést valósított meg a könyvtár, amely az olvasók, a használók kényelmét szolgálja. Hosszú évek előkészítését követően megvalósult a távfizetés, amely kényelmesebbé teszi a könyvtárhasználatot. 2018-tól bevezetésre került a kölcsönzött dokumentumok lejárat-előtti e-mail értesítés küldése. Mindkét kezdeményezés kedvező visszajelzést kapott a könyvtárhasználók részéről. Ugyanakkor az utóbbi jelentős bevételi kiesést jelent, amelynek kompenzálásában a fenntartó is többlettámogatást vállal.

A minőségbiztosítási célok elérésére már 2015-től tudatosan készülünk. Szervezeti önértékelések, képzések, tréningek, tapasztalatcserék, használói elégedettségmérés, a Minőségbiztosítási Tanács működése, hogy csak a legfontosabbakat említssem. E több éves felkészülés eredménye lett, hogy 2018-ban – közel másfél évtizeddel az Év könyvtára cím után – a FSZEK megpályázta és elnyerte a Minősített Könyvtár címet. Ebben a könyvtár valamennyi dolgozója részt vett, hozzájárulva a sikerhez. Az elkövetkezendő évek célkitűzése és feladata, hogy a főváros könyvtára munkája alapján megpályázza a Könyvtári Minőségi Díjat.

A FSZEK felkérést kapott az EFOP.3.3.3-VEKOP/16 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” EU-s projekt könyvtári részének megvalósítására. A program konzorciumi vezetője a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, a FSZEK partner. A támogatás 2.000.000.000 Ft, amelyben a két terület 50-50 %-os arányban részesül. „Az én könyvtáram” program 2017–2020 között valósul meg, alapvető célként a köznevelés hatékonyságát és eredményességét szolgáló, új típusú kompetencia- és készségfejlesztő, tanulást támogató könyvtári szolgáltatások fejlesztését tűzve ki.

A főbb irányok és területek az olvasáskultúra-fejlesztés támogatása, a digitális írástudás közvetítése, a könyvtárhasználat-információkeresés fejlesztése; a könyvtérés támogatása, fejlesztése, különös tekintettel a digitális szövegértésre, az egyéni és közösségi tanulásra.

A projekt közvetlen célcsoportjai azok a könyvtári szakemberek, akik részt vállalnak a könyvtárak formális és informális tanulást és képzést megvalósító programjaiban. A közvetett célcsoportok pedig a tanulók, pedagógusok.

A FSZEK a 19 megyei könyvtár és az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézete mint kötelező partnerek mellett a FSZEK az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeummal, a Magyar Könyvtárosok Egyesületével, az Informatikai és Könyvtári Szövetséggel, a Magyar Olvasástársasággal és a Könyvtárostanárok Egyesületével működik együtt. Ez a hároméves projekt szoros kapcsolatot igényel a könyvtáros szakmával és elősegíti a FSZEK ismertségét, hozzájárul szakmai tapasztalatcserékhez.

Jogosan tehető fel a kérdés mi az elvárás ma a bibliotékával szemben?

Mindenekelőtt, hogy alkalmas legyen a megfelelő tájékoztatás adására és lehetőség biztosítsa a tájékozódásra. Biztosítsa a szolgáltatások elérését gyorsan, hitelesen, térbeli, időbeli korlátok nélkül. Kulturált környezetben, kultúráközvetítő funkciót vállalva, közösségi térként működjön, az olvasó, a használó, a látogató felkészült könyvtárosokat találjon. Így a ma könyvtára már az olvasás, a tanulás, a szórakozás, a társadalmi kapcsolatok színtere, közösségi hely, inspiráló helyszín, amely a kapcsolatépítés, az együttműködés terepe, a kreativitás helye, ahol az emberek az információit újabb tartalmak létrehozására, saját kreativitásuk kifejezésére használják. A különböző korosztályok számára a könyvtár így válik hagyományos és virtuális szolgáltatásaival fontos színhelyévé a kultúrának.

Ahhoz, hogy ennek a folyamatosan változó elvárásnak az intézmény megfelelően, szükség van kezdeményező szerepvállalásra; rendszer- és szolgáltató szemléletben való gondolkodásra és cselekvésre; szakmai konszenzusra a stratégiai tervezésben. Az utóbbi évtizedek tapasztalatai megerősítették, hogy nem elegendő követő szerepet betölteni, hanem szükség van a folyamatos proaktivitásra. Fontos kérdéseket kell szinte napról napra megválaszolni. Kinek? Ki? Mit? Miért? Hol? Hogyan? Miből? Nyilván ez nem a teljes kérdéssor, de ha ezekre igyekszünk válaszolni, akkor már léptünk egyet.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár sokszínű bibliotéka. Egyszerre közkönyvtár, települési könyvtár, országos szakkönyvtár, felsőoktatási könyvtár, minden korosztály előtt nyitva. Ugyanakkor meghatározó helyszín sokszínű és változatos programjával hozzájárul a város kulturális palettájához. A FSZEK egységes könyvtári szervezet, rendszerszemléletűen működik. Egy-egy könyvtár adottsága, kínálata eltérő, de egységes szolgáltatást nyújt. Ezt segíti a felhasználó központú szemlélete, a minőségbiztosítás alkalmazása, az együttműködés, a partnerség gyakorlata.

Az utóbbi 115 év történelmi eseményei, fordulatai természetesen érintették a fővárosi bibliotékát. Fellendülései, megtorpanásai, elért eredményei, kudarcai együttesen járultak és járulnak hozzá, hogy a FSZEK megkerülhetetlen közszolgáltatást ellátó kulturális alapintézményévé vált Budapestnek. Generációk nőttek fel falai között mint olvasók, használók, ahol kiváló könyvtárosok járultak és járulnak ahhoz, hogy folyamatos megújulásával elfogadott és korszerű legyen Budapest bibliotékája.

Horváth Adrienn – Tóth-Jávorka Brigitta

Visszajelzések a könyvtári minőségmenedzsment pályázati rendszer megújításáról – kutatási adatok

Bevezetés

„A minőség a használatra való alkalmasság” – vallotta Joseph M. Juran, mi könyvtárosok pedig folyamatosan olyan dolgokon agyalunk, hogyan fogják minél többen használni a könyvtárunkat, hogyan lesznek ennél is elégedettebbek az olvasóink, hogyan tudunk nekik még többet nyújtani, hogyan tudjuk még hatékonyabban csoportosítani az erőinket, vagyis hogyan lesz még *használatóbb* az intézményünk. Utat mutathat a minőségmenedzsment ezekben a kérdésekben?

A 33/2017. (XII. 12.) a Minősített Könyvtár cím és a Könyvtári Minőségi Díj adományozásáról szóló EMMI rendelet értelmében a Könyvtári Intézet feladata a szakmai előkészítő tevékenység (pályázati felhívás, szakmai szöveges értékelés a pályázatokról, a helyszíni vizsgálatok koordinálása, az önértékelési szempontrendszer kidolgozása) a könyvtári minőségmenedzsment területén.

A Könyvtári Intézet 2018 szeptemberében, majd fél évvel a fenti rendelet megjelenése után felmérést készített, hogy képet kapjon a Minősített Könyvtár cím és a Könyvtári Minőség Díj ismertségéről, elismertségéről, a Könyvtárak Minőségi Működésének Értékelési Rendszeréről, a pályázati rendszerben bekövetkezett változások megítéléséről.

A továbbiakban ismertetett felmérés annak a kutatásnak az első része, amit a Könyvtári Intézet kezdett el azért, hogy a kapott visszajelzéseket mérlegelve, azokat be tudja építeni a 2019-es minőségmenedzsment szakmai tervébe.

A kérdőívet a Könyvtári Intézet honlapján, a Katalisten és a különböző könyvtáros Facebook csoportokban tettük közzé, hogy minél több könyvtáros értesülhessen róla, ki tudja tölteni.

Demográfiai adatok

A kérdőívet 68 válaszadó töltötte ki, akik főként nagyobb könyvtárak munkatársai. A többség felsőoktatási könyvtárban (25%), városi könyvtárban (24%), megyei hatókörű városi könyvtárban (19%) vagy szakkönyvtárban (18%) dolgozik.

A felsőoktatási könyvtárak aktivitása nem meglepő, hiszen a felsőoktatási intézmények minőségbiztosítása nagy hagyománnyal rendelkezik hazánkban. Ugyanezen oknál fogva a jövőben az iskolai könyvtárak felé való nyitás is gyümölcsöző lehet. Az elmúlt években a múzeumoknál is megindult a minőségfejlesztés, részben könyvtári mintára.

A Minősített Könyvtár címet elnyerő intézmények között is főleg az említett intézménytípusok képviseltetik magukat: 11 városi könyvtár, 9 megyei hatókörű városi könyvtár és 7 felsőoktatási könyvtár, valamint egy szakkönyvtár, 1 egyházi könyvtár és a fővárosi könyvtár szerezte meg eddig ezt az elismerést. A 2018-as év során két olyan intézmény újította meg címbirtoklását, amely már a korábbiakban is rendelkezett vele: a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, valamint a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár.

A válaszadók 41%-a olyan intézményben dolgozik, ahol a munkatársi létszám meghaladja a 20 főt. A kitöltők jelentős része (37%) valamelyik budapesti intézmény könyvtárosa. Mindössze 7 kitöltő munkahelye nem szerepel a Nyilvános Könyvtárak Jegyzékén, ezek mind alacsony létszámmal működnek, amelyek közül 3 intézményben így is érvényesítik a minőségirányítás alapelveit a munka során.

A jegyzéken való szereplés a Minősített Könyvtár cím pályázat fontos előfeltétele, illetve a 1997. évi CXL. törvény 55. § (1) k) pontja („a szolgáltatásait a könyvtári minőségirányítás szempontjait figyelembe véve szervezi.”) is csak a nyilvános intézményekre vonatkozik. Ezen általános kérdőív összeállítása során azonban kíváncsiak voltunk arra, hogy van-e olyan könyvtár, amely nem szerepel a Nyilvános Könyvtárak Jegyzékén, de érdeklődik a minőségmenedzsment iránt. A Könyvtári Intézet nem csupán azon könyvtárakat szeretné hosszú távon megszólítani a témában, akik szerepelnek a jegyzéken. A KMÉR gyakorlatban való alkalmazása, a minőségmenedzsment alapelveinek elsajátítása, a fejlődés ezen útja bármely könyvtár számára elérhető.

A kérdőív kitöltőinek nagy része Budapesten vagy Pest megye más településein dolgozik. Többen töltötték ki Baranyából, Csongrádból és Győr-Moson-Sopron megyéből is. A Minősített Könyvtár címmel már rendelkező könyvtárak földrajzi elhelyezkedését vizsgálva azt láthatjuk, hogy a legtöbb intézmény Budapesten (6) és Békés megyében (5) található, amelyet Pest megye követ 3 könyvtárral. Nem szerzett még elismerést könyvtár – ez nem jelenti azt, hogy ezekben a megyékben nem folyik szervezetfejlesztés – Fejér, Komárom-Esztergom, Nógrád, Somogy, Tolna és Veszprém megyéből. Ezek azok a területek, amelyek a jövőben még sok lehetőséget és több potenciális győztest is rejthetnek magukban. Annak érdekében, hogy őket is meg tudjuk szólítani, a Könyvtári Intézet arra törekszik, hogy különböző szakmai rendezvények keretében hívja fel a helyi könyvtárosok figyelmét a pályázatokban és a minőségmenedzsment munkában rejlő előnyökre és lehetőségekre. Ennél fogva 2018-ban szakmai napokon, konferenciákon vettek részt a Könyvtári Intézet munkatársai Kaposváron, Szentesen, Szolnokon, Baján, Debrecenben, Nyíregyházán és Budapesten. 2019-es minőségmenedzsment munkatervünkben öt szakmai nap tartását tűztük ki minimum célul, januárban voltunk Szentendrén, februárban Orosházán és Székesfehérvárra megyünk márciusban.¹

Hány éve foglalkoznak minőségmenedzsmenttel a könyvtárban?

A kitöltők 71%-a dolgozik olyan intézményben, ahol a működés során érvényesítik a minőségmenedzsment alapelveit. Ezen könyvtárak 38%-a még csak 1–3 éve szervezi így a munkáját, 44% azonban már több mint 10 éve tesz így.

Annak ellenére, hogy nem minden kitöltő írta be, hogy hány éve foglalkoznak minőségmenedzsmenttel, a kérdésre adott válaszok szemléletes képet festenek a minőségmenedzsment könyvtárszakmai ívéről és alátámasztják a kutatási hipotéziseket. A válaszadók többsége az elmúlt öt évben, azon belül is az elmúlt három évben kezdett el foglalkozni a témával.

1. diagram – Hány éve foglalkoznak a kitöltők a minőségmenedzsment területével?

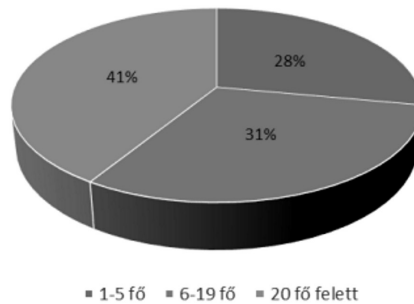
Ahhoz, hogy megértsük a diagram hullámzásának az okait, érdemes nagy vonalakban, röviden áttekinteni a könyvtári minőségmenedzsment főbb állomásait. A teljes körű minőségirányítás könyvtári kialakítása 1993-ban kezdődött meg Magyarországon.² A szakmai kezdeményezés, amely akkora horderejű volt, hogy még a második országos könyvtárfejlesztési stratégiába is bekerült (2002–2007), idővel pályázati és törvényi támogatást is kapott.³ Mindamelllett, hogy a nyilvános könyvtárak alapfeladatai között 2014-től megjelent, hogy szolgáltatásaikat a minőségirányítás szempontjait figyelembe véve kell szervezniük, párhuzamosan elindult a nyilvános könyvtárak szakértők által való ellenőrzése is. A szakértők helyszíni vizsgálati adatlapjának hetedik pontja a minőségügyi tevékenységre és jórészt csak az elégedettség és igényfelmérések elvégzésére, értékelésére kérdezett rá. A kezdeményezés üdvözlendő, mivel e szerint egy ideális világban az összes nyilvános könyvtárnak pár éven belül tudatosan kialakított, a könyvtár stratégiájához illeszkedő, mutatókkal és mérőszámokkal ellátott szolgáltatásai lesznek, amiket a folyamatos fejlesztés elvei szerint működtetnek.

A fentiek ismeretében vizsgálva a diagramot, négy szakaszt érdemes kiemelni. Az elsőbe azok tartoznak, akik több mint tíz éve kezdtek el és ma is töretlenül foglalkoznak a témával, vagyis ők valószínűleg részt vettek az első előadásokon, tréningeken, fejlesztési projekteken. Ők vannak a válaszadók közül a legkevesebben. A második csoportot azok képezik, akiket feltehetőleg a pályázási lehetőség is motivált arra, hogy minőségfejlesztéssel foglalkozzanak.⁴ A harmadik csoport kissé széttagolt, de kikövetkeztethető, hogy többek között a szolgáltatásorientált minőségmenedzsment törvényi bevezetése indította el a tevékenységet. A negyedik szakasz még nem látszik a diagramon, ide a jövőben csat-

lakozó intézmények tartoznak, akiknek a motivációjában remélhetőleg a Könyvtári Intézet disszeminációs tevékenysége is szerepet játszik majd. Célunk, hogy a jövőben minél jobban kiterjesszük a pályázók körét, hogy a minőségmenedzsment-alapú könyvtárfejlesztés ne egy szűk réteg kiváltsága legyen. Emellett nagy hangsúlyt szeretnénk fordítani arra, hogy a minőségmenedzsmenttel való foglalkozás ne legyen feltétlenül egyenlő a pályázással, és hogy a szervezetfejlesztés ne kampányszerű tevékenység legyen a könyvtárak életében.

Az országos szakmai napokkal és tanácsadással, valamint az eddigi nyertesekre alapozott mentorhálózattal azt szeretnénk elérni, hogy az az arány, amit a 1. ábra szemléltet, megváltozzon a kis könyvtárak irányába. Mivel, ha megnézzük a Nyilvános Könyvtárak Jegyzékén szakmai létszám szerint a könyvtárakat, akkor láthatjuk, hogy éppen ellentéte az ábrán láthatónak. A Nyilvános Könyvtárak Jegyzékén lévő könyvtáraknak körülbelül csupán 5%-a 20 fő fölötti könyvtár, a legtöbben az 1 és 5 fő közti könyvtárak vannak.

A válaszadók megoszlása a könyvtárakban dolgozók száma alapján

2. diagram – A válaszadók megoszlása a könyvtárakban dolgozók száma alapján

A pályázati folyamatról

A válaszadók 78%-a ismeri és olvasta is a Minősített Könyvtár cím pályázati felhívását. 70% pedig a Könyvtári Minőségi Díj pályázattal is így tett. Mindössze 1 kitöltő volt, aki még csak nem is hallott korábban a Minősített Könyvtár cím pályázatról, illetve 3, akikhez a Díj pályázata nem jutott el. A kitöltők közel fele (51%) szeretne a jövőben is pályázni a címre, többségük a 2019-es évben. A válaszadók 13%-a már rendelkezik az elismeréssel, amely a közeljövőben még nem veszíti érvényét, 6% pályázata pedig éppen elbírálás alatt állt a kitöltés idején, így ők nem terveztek pályázatot sem beadni. 29% volt a pályázattal kapcsolatban teljesen elutasító. Többségük szövegesen ezt az erőforrások hiányával és a szervezetükön belüli komoly elmaradásokkal indokolta.

31% a Könyvtári Minőségi Díj megszerzését is célul tűzte ki, ez azonban inkább az intézmények hosszú távú céljai között szerepel.

A rendelet nyomán bekövetkezett átszerveződéssel párhuzamosan jelentősen megváltoztak a pályázati feltételek is. Jelentős intézkedések voltak:

- A nevezési díj eltörlése.
- A pályázó intézmények dolgozók száma szerinti három kategóriába sorolása.

- A pályázat során benyújtandó dokumentumok számának csökkentése.
- A szakmai beszámoló tartalmának megújítása.
- Független, minőségmenedzsment szakterületről felkért szakértők bevonása a pályázatok értékelésébe.
- A Minősített Könyvtár cím elnyerői is pénzjutalomban részesülnek.

A kitöltőknek 1–5-ig terjedő értékelő skálán kellett kifejezniük a fontosabb változásokkal kapcsolatos véleményüket. Az adatok azt mutatják, hogy a válaszadók általánosan elégedettek az új elemekkel, különösen a kategóriákra bontással. Az új rendszerben az első kategóriába 20 fő feletti, a másodikba a 6–20 fő közötti, a harmadikba pedig az 1–5 fő közötti könyvtárak tartoznak. Ez főleg a kisebb intézmények számára jelentős segítség, mivel a minőségmenedzsment összetett követelményrendszerének esetükben néhány fő szervezettel kell megfelelni.

A három kategória létrehozása már egy válasz arra a látens igényre, hogy alacsony szakmai létszámmal rendelkező könyvtárak számára is elérhető legyen a minőségmenedzsment-alapú szervezetfejlesztés.

A szakmai beszámoló terjedelmének korlátozásával és a szakértők körének kiterjesztésével csak azok szembesülnek, akik pályázatot adnak le, ezért erre a kérdésre a következő elemző cikkünkben tudunk releváns választ adni, amely arról a felmérésről készül, amit a pályázók körében végeztünk.

Könyvtárak Minőségi Működésének Értékelési Rendszere

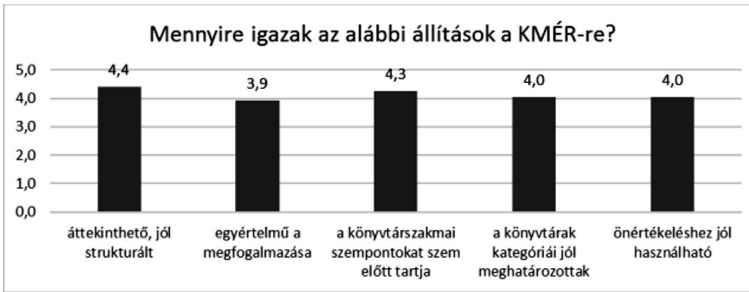
2018 tavaszán elismert minőségmenedzsment szakértők és könyvtáros kollégák bevonásával dolgoztuk ki az új pályázati rendszer alapját jelentő új önértékelési keretrendszert, a KMÉR-t. A minőségmenedzsment szemlélet alapja a folyamatos innováció, a jobbra és jobbra törekvő fejlesztés, a felhasználók látens igényeinek kielégítése, valamint a munkatársak bevonása, felhatalmazása révén a teljes elköteleződés elérése. A KMÉR³-t ennek szellemében a Könyvtári Intézet folyamatosan fejleszteni szeretné többek között a használói visszajelzések alapján, megfelelő időt adva a könyvtárosoknak az újítások tanulmányozására, beépítésre. A kutatás ezért kérdezett rá a keretrendszerrel való elégedettségre is.

A kitöltők 22%-a már hallott róla, 40% olvasta is, míg 28% már a könyvtári gyakorlatban is alkalmazta. A kitöltők 90%-ához elért a könyvtári minőségmenedzsment megújítása, ami 5 hónap alatt jó eredmény. Viszont, ha nagyobb kontextusban, a Nyilvános Könyvtárak Jegyzékének tekintetében nézzük az arányokat, akkor erőteljesen kirajzolódik a Könyvtári Intézet előtt álló disszeminációs feladat nagysága.

Kommunikációs felületként használjuk a honlapunkat, a Katalist-et, valamint a Könyvtárosok Dolgozósorozatát és a Könyvtáros Facebook csoportot. A honlapunkon szereplő minőségmenedzsment információkat az elmúlt év során 3039 alkalommal tekintették meg, a témában közzétett híreink pedig átlagosan 200 fős elérést mutattak.

Azon válaszadókat, akik már olvasták a KMÉR-t, arra kértük, értékeljenek megadott állításokat. A kitöltők a dokumentum egyértelmű megfogalmazását találták a legkevésbé kielégítőnek, így ez egy olyan terület, amelyre nagyobb figyelmet kell majd szentelni a további fejlesztések során.

3. diagram – A KMÉR megítélése

Az áttekinthetőség és a könyvtárszakmai szempontok kapták a legjobb értékelést. A válaszadók véleménye arra enged következtetni, hogy szakmailag értelmezhető és releváns az új keretrendszer. Az elkészítésnél arra törekedtünk, hogy mind minőségmenedzsment, mind gyakorló és oktató könyvtáros kollégák vegyenek részt benne. Ezen túl a lektorokat is tudatosan kértük fel: Vidra Szabó Ferenc volt a könyvtáros oldal, Veresné Somosi Mariann pedig a minőségmenedzsment oldal képviselője. Mindketten hasznos változtatásokat javasoltak.

Ezután a válaszadók a KMÉR kilenc kritériumának kidolgozottságát és használhatóságát értékelték, ugyancsak 1–5-ig terjedő skálán. A keretrendszer kritériumai a következők:

Adottságok:

1. Vezetés
2. Stratégia
3. Munkatársak
4. Együttműködés, partnerek, erőforrások
5. Folyamatok

Eredmények:

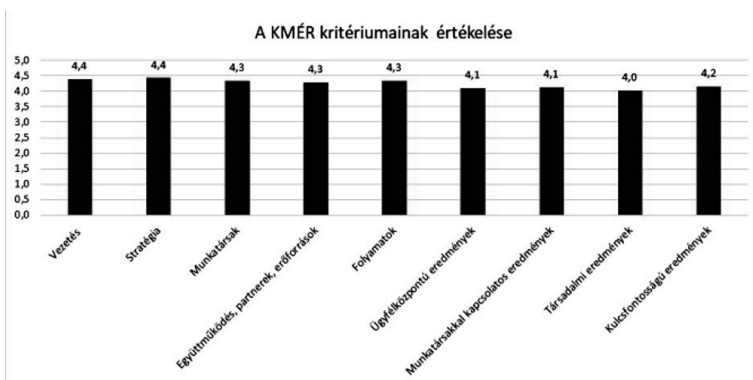
6. Ügyfélközpontú eredmények
7. Munkatársakkal kapcsolatos eredmények
8. Társadalmi eredmények
9. Kulcsfontosságú eredmények

A kitöltők összességében négyes fölötti átlag pontokat adtak, amelyet szintén pozitív eredménynek tekinthetünk, de megállapítottuk azt is, hogy az adottságokkal kapcsolatos kritériumokat magasabb pontszámokkal értékelték, mint az eredményekkel foglalkozókat. Így a jövőben ennek a területnek a fejlesztésére, pontosítására még jobban oda kell figyelnünk.

Az eredmények értékelése nem egyszerű terület, mivel itt alapvetően a teljesítménymérések, mutatók, adatok kerülnek a középpontba, és azok értékelése, következtetések levonása. Valójában, ha nekiállunk egy szervezetfejlesztési folyamatnak, érdemes az eredményekkel kezdeni: megnézni, hogy hol tart a könyvtár. Utána érdemes kijelölni a stratégiának megfelelő fejlesztendő területeket, az eredmények viszonylatában megnézni az adottságokat. Minden eredménykritériumnál két alkritérium szerepel. Az első alkritériumoknál (6.1, 7.1, 8.1) azokkal az adatokkal kell dolgozni, amelyek a használatból érkeztek, ennek a leggyakoribb formája az igény és elégedettségmérés. Ezekkel az ada-

tokkal minden könyvtárnak kell rendelkeznie, függetlenül attól, hogy melyik kategóriába tartozik. A második alkritériumoknál (6.2, 7.2, 8.2) szintén adatokat kell bemutatni, de olyanokat, amelyek külső visszajelzéseken, használati adatokon alapulnak és a könyvtár belső teljesítménymutatóihoz kapcsolódnak. Hogy milyen információkat gyűjt, minden könyvtárnak magának kell meghatároznia, főként ahhoz alakítva, hogy stratégiájában milyen hosszú és rövid távú célkitűzések szerepelnek.

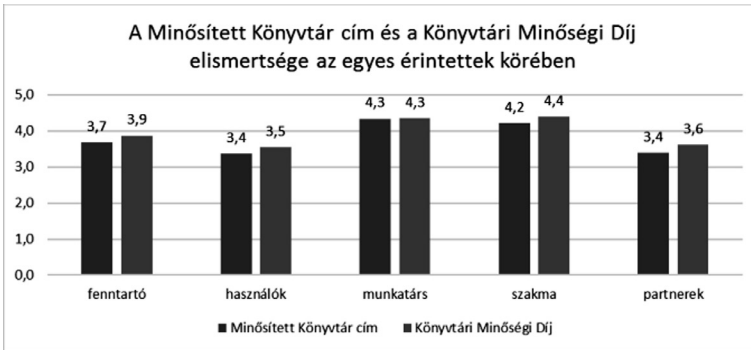
A 2018-as Minősített Könyvtár cím pályázatra beérkező szakmai beszámolókkal kapcsolatosan általánosan megállapítható, hogy a könyvtárak nem mutattak be objektív, egzakt adatokat, ezzel alátámasztva fejlesztéseiket, stratégiájukat. Nemcsak a felmérés eredménye, hanem a szakértők által készített beszámolók is azt mutatják, hogy ez az egyik terület, amire nagyobb hangsúlyt kell fektetni a könyvtárak szakmai felkészítése során. Szerencsére megkönnyíti a feladatot, hogy kiadás előtt áll az új teljesítményértékelési szabvány. A Könyvtári Intézet szeretné segíteni azon könyvtárak munkáját is, akik csupán az 1997. évi CXL. törvény 55. § (1) k) pontjának szeretnének megfelelni; várhatóan ősszel megjelenik egy útmutató ennek kapcsán a Könyvtári Intézet gondozásában. Szintén őszre várható a Könyvtári Intézet új minőségmenedzsment tanfolyama is.

4. diagram – A KMÉR kritériumainak értékelése

A Minősített Könyvtár cím és a Könyvtári Minőségi Díj megítélése

Kíváncsiak voltunk, mi a válaszadó könyvtári szakemberek véleménye általában a Minősített Könyvtár cím és Könyvtári Minőségi Díj pályázatok során elnyerhető kitüntetésokről. A kitöltőknek 1–5-ig terjedő skálán kellett értékelniük, mit gondolnak, az egyes csoportok körében milyen elismertségű a Minősített Könyvtár cím és a Könyvtári Minőségi Díj. A válaszokból azt láthatjuk, hogy a könyvtárosok szerint ezek az elismerések a legkevésbé a használók számára fontosak, a legtöbbet a munkatársak és a szakma számára jelentenek. A Könyvtári Minőségi Díj presztízse valamennyi csoport számára magasabb.

5. diagram – A Minősített Könyvtár cím és Könyvtári Minőségi Díj elismertsége az egyes érintettek körében

A válaszadók 72%-a mondta azt, hogy jobban odafigyel olyan intézmények munkájára, amelyek már elnyerték valamelyik elismerést. A Könyvtári Intézet fontosnak tartja, hogy ez az arány a jövőben emelkedjen. Az új pályázati rendszer jelentősen kibővítette a lehetséges nyertesek számát, ami lehetővé teszi, hogy egyre több címbirtokos könyvtár legyen az ország valamennyi régiójában, és a jó gyakorlatokat a környezetükben intenzíven terjeszthessék.

A kitöltő könyvtárosok úgy látják, hogy a Könyvtári Intézet főleg a szakmai napok, konferenciák szervezésével, valamint tanácsadással és mentorálással tud hozzájárulni a minőségmenedzsment munkájukhoz. Ezeket a tevékenységeket elkezdték, továbbra is felvállaljuk, akár az intézmények saját helyszínein is.

Összegzés

A Könyvtári Intézet arra törekszik, hogy folyamatait a PDCA elve szerint újítsa meg. A szeptemberi kérdőívről és értékelésének közzétételével egy olyan gyakorlatot szeretnénk tovább erősíteni, ami példa lehet a minőségmenedzsmenttel foglalkozó könyvtárak számára is. Ez volt az első kérdőíves felmérés, amely a témában megszólította a könyvtárosokat. A kitöltők alacsony számából arra következtettünk, hogy kételkednek a visszajelzések hatásában. Talán azt gondolhatták, hogy hiába töltik ki, nem történik változás. A változáson túl kételkedhetnek a szervezetfejlesztés hosszú távú fenntarthatóságában.

Ezeket a prekonceptiókat szem előtt tartva alakítottuk ki munkatervünket a 2019-es évre. Elérendő céljaink:

- A minőségmenedzsment és a könyvtári innovációk elterjesztése, támogatása. Ennek érdekében szakmai napokat szervezünk és részt veszünk rajtuk.
- Szakmai, módszertani segítség azon intézményeknek, amelyek szolgáltatásaikat a minőségmenedzsment szempontjait figyelembe véve kívánják szervezni. Ennek érdekében a könyvtárak rendelkezésére állunk mind elektronikus úton, a minoseg@oszk.hu címen, mind pedig a 06 1 2243-798-as telefonszámon.
- Szakmai együttműködések kialakítása és fenntartása társszervezetekkel – múzeumok, művelődési intézmények, felsőoktatási intézmények.

- Évente legalább két minőségmenedzsment szakmai nap tartása a Könyvtári Intézetben. Egy a pályázat meghirdetésével, egy a nyertes pályázók bemutatásával függne össze.
- Évente legalább öt szakmai napon való részvétel külső helyszínen. Ebből eddig kettő valósult meg és egynek az időpontját már egyeztettük.
- Minőségmenedzsment képzés megvalósítása az Intézet témára vonatkozó alapfeladatának, a kulturális törvényben megszabottaknak (1997. évi CXL. tv. (3) bek. i) pont) megfelelően. Ennek érdekében a közelmúltban 120 órás továbbképzés engedélyezési folyamatát indítottuk el.
- Könyvtári szakirodalom biztosítása a Könyvtártudományi Szakkönyvtáron keresztül. Ennek érdekében szakkönyvtárunkból tudnak szakirodalmat kölcsönözni, akár ODR-en keresztül is.
- A PDCA elv érvényesítése a Könyvtári Intézet módszertani koordinációs munkájában. Ennek érdekében igyekszünk tudatosan mérni folyamatainkat, majd az értékelés után igyekszünk változtatni azokon. Ezért is dolgozzuk át a KMÉR-t, és készítünk útmutatót azon könyvtárak számára, amelyek szolgáltatásaikat a minőségirányítás szempontjait figyelembe véve kívánják szervezni.
- Szakmai anyagok rendszeres megjelentetése minőségmenedzsment témában. A Könyvtári Figyelő 2019. évi első számában a könyvtári innovációról, innovációmenedzsmentről jelent meg egy terjedelmes összefoglalás.⁶ A következő cikkünkben azt szeretnénk bemutatni, hogy a pályázó könyvtárak hogyan vélekedtek az új keretrendszerrel.

Jegyzetek

1. A szakmai napokról beszámoló olvasható a Könyvtári Intézet oldalán: <https://ki.oszk.hu/hir/kutatasi-es-szervezetfejlesztési-osztaly/minosegmenedzsment-muhelynap-szentendren-es-oroshazan>
2. SKALICZKI Judit: A teljes körű minőségirányítás (TQM) könyvtári kialakítása és fejlesztése Magyarországon (1993-2017) http://epa.oszk.hu/00100/00143/00351/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2018_2_201-218.pdf
3. 12/2010 (III. 10.) OKM rendelet a Minősített Könyvtár cím és Könyvtári Minőségi Díj adományozásáról és 1997. évi CXL. törvény 55. § (1) k a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről
4. http://www.nka.hu/inner/archivum/palyazati_felhivasok/2012_elott/konyvtari/2008/konyvtari_080228.html
5. Könyvtárak Minőségi Működésének Értékelési Rendszere (KMÉR) – Szervezeti önértékelési módszertani útmutató a KMÉR szerinti I. kategóriába tartozó (20 fő feletti) könyvtárak számára http://www.ki.oszk.hu/sites/default/files/dokumentumtar/kmer_nagy.pdf
Könyvtárak Minőségi Működésének Értékelési Rendszere (KMÉR) – Szervezeti önértékelési módszertani útmutató a KMÉR szerinti II. kategóriába tartozó (6 és 20 fő közötti) könyvtárak számára http://www.ki.oszk.hu/sites/default/files/dokumentumtar/kmer_kozepes.pdf
Könyvtárak Minőségi Működésének Értékelési Rendszere (KMÉR) – Szervezeti önértékelési módszertani útmutató a KMÉR szerinti III. kategóriába tartozó (1 és 5 fő közötti) könyvtárak számára http://www.ki.oszk.hu/sites/default/files/dokumentumtar/kmer_kis.pdf
6. Tóth Máté: Innovációmenedzsment a könyvtárban. Könyvtári Figyelő, 2019. 1. sz. 69–78. p.

Óvodapedagógusok olvasásfejlesztési műhelyszemináriuma a Pátyi Könyvtárban

Egy új könyvtári kezdeményezés részeként az olvasóvá nevelésről szerveztünk továbbképzést a pátyi óvodapedagógusok számára. A szeminárium célja annak megmutatása volt, hogyan segíthet a pedagógus népmesékkal és kortárs irodalmi szövegekkel a gyerekek olvasás előtti literációs tudatosságának fejlesztésében, és ezzel párhuzamosan érzelmi fejlődésük támogatásában. Béres Judit, a Pécsi Tudományegyetem tanára elméleti ismeretek mellett egy tucatnyi olyan kortárs gyerekkönyvet mutatott be, amelyek az óvodáskorú gyerekek életében előforduló problémákra, kihívásokra adhatnak válaszokat, vagy olyan értékeket közvetíthetnek, amelyek sok gyerek életéből hiányoznak, miközben a szövegek és az illusztrációk esztétikai értéket is képviselnek. És amelyek nem utolsósorban fellelhetőek a Pátyi Könyvtár állományában.

„Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” címmel a kulturális ágazat szakpolitikai felelősségi körébe tartozó program vette kezdetét 2017. február 1-én, ennek részeként valósul meg „Az én könyvtáram” országos hatáskörű projekt, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szervezésében. A projekt egyik célkitűzése az országos könyvtári rendszer alkalmassá tétele a köznevelés hatékonyságát és eredményességét szolgáló új típusú kompetencia- és készségfejlesztő tanulást támogató szolgáltatások nyújtására. A koncepció a közoktatásban szereplő gyerekekre fókuszált, de nagyon hamar világossá vált, hogy a gyerekek személyiségfejlesztése nem az iskolában kezdődik. A projektben ezért elkezdték vizsgálni a szakemberek egyrészt annak lehetőségét, hogyan lehetne a szülőket támogatni abban, hogy a gyerekeiknek otthon, a saját eszközeikkel segíthessenek a sikeres tanulásban és az életben való boldogulásban. Másrészt felmerült, hogy együtt kellene működni azokkal a pedagógusokkal is, akik ennek a folyamatnak az elején foglalkoznak a gyerekekkel. A közoktatásba kerülő gyerekek ezt megelőzően már sok mindennel találkoznak intézményes környezetben, ami többek közt az olvasásról és a könyvekről is szól, ezért az óvodapedagógusok is a projektben megszólítandó partnerek célcsoportjává váltak.

Mindez magától kínálta az ötletet, hogy a Pátyi Könyvtár hasonló kezdeményezéssel éljen a saját környezetében, és a legfiatalabbakkal foglalkozó óvodapedagógusokat és a szülőket nyerve meg az olvasás ügyének. Első lépésként az óvodapedagógusok számára

szerveztünk műhelyszemináriumot február 22-ére egy továbbképzés keretei közt, együttműködésben az óvodával. E sorok szerzője „Az én könyvtáram” ingyenes könyvtárosi képzésén találkozott a meghívott előadóval, Béres Judittal, aki a pszichológia és a pedagógia, az irodalomterápia és az olvasásnépszerűsítés területén végez tudományos és gyakorlati munkát, és vállalta, hogy szívesen közreműködik a Pátyi Könyvtár hosszabb távra tervezett olvasásnépszerűsítő programjában.

Az előzetes tervezés során több lehetséges célcsoport is felmerült, akiket meg kellene szólítanunk pl. gyermeket váró és kisgyermekes szülők, nagyszülők, óvodapedagógusok, a helyi iskola pedagógusai, valamint irodalomterápiás körökbe invitálható helyi felnőtt lakosok. Utóbbi esetben a kezdeményezés nem előzmények nélküli, hiszen sok helyi és környékbeli lakos visszatérő látogatója a könyvtár régóta sikeres Irodalmi Klubjának (www.irodalmiklub.hu).

Első lépésként megkerestem az óvoda vezetőjét az ötlettel, miszerint a könyvtár szervezésében és finanszírozásában rendelkezésükre állna egy olvasásfejlesztéssel kapcsolatos továbbképzés. Az óvoda örült a lehetőségnek, be tudta illeszteni azt az évente aktuális továbbképzési napjainak sorába, és előzetesen kb. 25 fő részvételi szándékát jelezte. A találkozó konkrét időpontjának kitűzésével párhuzamosan egy rövid hirdetményben összefoglaltuk a műhelyfoglalkozás célját, amelyet megküldtünk az óvodának (1. melléklet).

A műhelyfoglalkozás napján a könyvtár épületében vártuk az óvodapedagógusokat, a kötetlen, kollegiális hangulat és bensőségebb beszélgetés reményében körbe rendezett székekkel. A barátságosabb hangulat elérése érdekében kávé, tea, üdítő és szendvicsebéd is rendelkezésre állt.

Az előadó egy rövid felvezető gondolatsorban utalt „Az én könyvtáram” projektre, s arra, hogy miért lenne fontos az óvodapedagógusokkal való együttműködés ennek keretében. Említésre került a projekt weboldala is, ahonnan a módszertani anyagok közül óvodáskorú gyermekeknek alkalmazható jó gyakorlatok is letölthetőek, megismerhetőek, adaptálhatóak. Ezután az előadó a résztvevők közös gondolkodásra való meghívásával arra kereste a választ, hogy mit is érdemes fejleszteni. Kiindulópontnak, Juhász Valéria és Szinger Veronika vonatkozó tanulmányaira utalva, a literációs tudatosságot jelölte meg, értve ez alatt minden olyan dolgot, ami már az intézményes olvasástanulás előtt kialakul a gyerekekben a betűkön, a szavakon és a nyelven keresztül feljüket áradó kultúra kapcsán. Ide tartozik nemcsak az olvasás, illetve a mesehallgatás, hanem gyakorlatilag bármi, ami az írott kultúrához, a betűkhöz, könyvekhez, beszélgetéshez, kommunikációhoz kapcsolódik. Ideális lenne, ha minél gazdagabb literációs tudatosság előzné meg az olvasástanulást. Persze, először a családban kellene megtörténnie a kialakulásának és fejlődésének, és ezután, illetve ezt támogatva jönne az óvoda szerepe ebben. Azoknak a gyerekeknek az életében, akiknél otthon nagy hiányok mutatkoznak e téren, tehát ahol nem olyan a család szocioökonómiai státusza, hogy fontos lenne náluk az olvasás, a könyv, egyáltalán a kultúrafogyasztás, vagy csak a személyes napi kommunikáció, sokkal nehezebben alakul ki a literációs tudatosság. A felmérések azt mutatják, hogy amikor ezek a gyerekek iskolába kerülnek, 1-1,5 év lemaradásban vannak a társaikhoz képest. Az óvoda pedagógusai többféle módon segíthetnek ezen. Egyrészt a tárgyi feltételek megteremtésével az óvodai környezetben, másfelől a literációs attitűdök, szokások, és ezeken keresztül a literációs viselkedések kialakításával, hogy végül az ebben a környezetben lesűrődő tapasztalatok ismeretként épüljenek be a gyerekek tudásába.

Ennek kialakításában egyik fontos mozzanat a gyerekek életkorának, élethelyzetének, érdeklődésének megfelelő szövegek hallgatása, megtanulása, a róluk való beszélgetés, vagyis valamilyen szöveg- és témafeldolgozás indirekt, játékos, a gyerekeket bevonódásra készítő módon. Ez nem csak fejleszt, de tudatosít is, így épülnek be új szavak a szókincsbe. Emellett az óvodai környezet olyan dolgokat is megadhat a gyerekeknek, amelyek az iskolába lépő gyermekeknek már sokszor hiányoznak: a játék, a játékos tanítás, a saját élményeken keresztül történő tapasztalati tanulás, valamint a személyre szóló figyelem, és az idő, amit arra lehet fordítani, hogy az alapkészségek a gyerekek saját ritmusában és életkori sajátosságainak megfelelően fejlődjenek.

További eszközök és lehetőségek a fejlesztésben az előszavas mesélés; olyan könyvek használata, amelyek azt segítik, hogy a gyerekek tudjanak azonosítani dolgokat, absztrakt fogalmakat, élményeket, értékeket a saját életükben; illetve ha azokon az eszközökön keresztül tanítjuk őket, amelyek amúgy is nagyon fontosak nekik, azaz mobilkészüléket tanítási céllal használunk (pl. Lego StoryStarter program). Előbbihez már készültek könyvjavánló füzetek a pécsi Csorba Győző Könyvtár kiadásában, utóbbihoz pedig mintaprogramok „Az én könyvtáram” projekt keretei közt.

A következőkben olyan friss szakirodalmi ajánlást kaptak a résztvevők, ami módszertani segítséget nyújt az óvodapedagógiai munkában (lásd 2. melléklet). Szó esett Kerekes Valéria koncept Műsként módszeréről, ami a mesefeldolgozás során a mese érzelmi fókuszára koncentrálnak, és ahhoz társít játékos gyakorlatokat. Kádár Annamária érdeklődésének középpontjában a reziliencia, vagyis az érzelmi megküzdőképesség és az EQ-fejlesztés áll, de könyvei nemek szerinti és életkor szerinti bontásban is ajánlanak meséket a pszichológus szemével. A szakember saját maga is írt meséket, ezek mindig egy-egy olyan lélektani probléma köré szerveződnek, ami az adott életkori szakaszban fontos a gyerek számára. Gerlinde Ortner pszichológus könyvei elsősorban a szülőknek ad javaslatokat, mit és hogyan meséljenek a gyerekeiknek, ha azoknak gyermekkori agresszióval, szorongással, félelemmel, vagy egyéb problémákkal van gondjuk. Szóba került Boldizsár Ildikó Metamorphoses meseterápiája, és a tanítványa, Bajzáth Mária által kidolgozott Népmese-kincstár-módszertan, ami előbbi adaptációja pedagógiai munkára.

„Az én könyvtáram” projekt keretei közt 2017-ben lezajlott egy országos olvasásmérés, amely 3–17 éves korig vizsgálta a gyerekek olvasási szokásait. Ez azt mutatta, hogy a legtöbb szülő a 3–6 éves kor közötti gyerekének alapvetően kétféle könyvet olvas: vagy olyanokat, amelyeknek jó a promóciójuk, de nem feltétlen képviselnek értéket, vagy pedig azokat, amiket nekik is olvastak gyerekkorukban, de azokat sem tudatosan megválasztva – miközben figyelmen kívül hagyják azt a körülményt is, hogy a mai gyerekek számára esetleg más történetek lennének megfelelőbbek. Ráadásul a felmérések szerint még a gyerekek kisiskolás korában is ugyanazokat a könyveket veszik le a polcról a szülők, mint az óvodában. Vagyis a szülők alapvetően tanácstalanok, hogy mikor mit olvassanak a gyerekeiknek, s hogyan lehetne az igényesebb, rétegzettebb mondanivalójú, minőségi gyerekirodalom felé elmozdulni.

Az előadó szerint az is támogathatja az óvodapedagógusok munkáját, ha a helyi könyvtárban megvannak azok a könyvek, amelyek az óvodában esetleg nincsenek, vagy nincs pénz megvenni őket, és a két intézmény között aktív együttműködés alakulhatna ki annak érdekében, hogy a friss gyerekirodalom és szakirodalom támogathassa az óvodapedagógusok napi munkáját. Véleménye szerint itt megtalálható a legfrissebb és minőségi kortárs magyar és külföldi gyerekirodalom és ifjúsági irodalom. A képzés hátralévő idejé-

ben ezek között válogatva adott ajánlást mesekönyvekről olyan témákhoz, problémákhoz a gyerekek életében, amelyekkel jó lenne foglalkozni, de nem biztos, hogy szülőként vagy pedagógusként tudjuk, hogyan tegyük (lásd 2. melléklet).

Az óvoda pedagógusai aktívan és interaktívan vettek részt a felvetett problémákon való gondolkodásban, a saját tapasztalatok cseréjében és a helyi lehetőségek mérlegelésében, és saját bevallásuk szerint a használható kortárs gyerekirodalom tekintetében sok újdonságot tartalmazott számukra a program. Ezúton is köszönöm mindenkinek a részvételt, Demény Erika óvodavezetőnek, hogy lehetőséget biztosított, Bérés Juditnak pedig a színvonalas előadást.

Mellékletek

1. melléklet Hirdetmény a műhelyszemináriumról

Óvodapedagógusok olvasásfejlesztési műhelyszeminárium,
Páty, 2019. február 22. 8–12 ó

Mit és miért olvassunk a gyerekeknek?

A pedagógus lehetőségei a gyerekek személyközpontú segítségével, fejlesztésében... és amit a könyvek és a könyvtár nyújthat ehhez

Az iskoláskor előtti olvasásfejlesztéssel, olvasóvá neveléssel foglalkozó programok közös hitvallása, hogy az olvasóvá válás hosszú folyamat, amely már jóval az iskoláskor előtt megkezdődik. Ebben a babakortól induló folyamatban kulcsszerepe van a család, az óvoda és a (gyermek)könyvtár által biztosított olvasásbarát könyves környezetnek és könyves tevékenységeknek, olvasással kapcsolatos programoknak.

Miért nélkülözhetetlen a pedagógiában az olvasás? „Az olvasás egyike azon kreatív tevékenységeknek, amelyek magasabban szervezetté teszik az emberi személyiséget, vagyis egyszerre tölt be lelki zavarokat megelőző, egészségvédelmi és fejlesztő funkciót.” (Bérés J.: *Azért olvasok, hogy éljek*, 2017.) Az olvasmányok, könyvek, történetek azzal nyújthatnak segítséget a gyerekek szellemi-lelki jóllétének megtalálásához és védelméhez, hogy támpontokat adnak érzéseik azonosításához, a viselkedésükre való rálátáshoz, önmaguk és a világ jobb megismeréséhez és megértéséhez. Nem utolsósorban a sok drága játék és fejlesztőeszköz mellett/helyett a könyv és az olvasmányok a lehető legegyszerűbben rendelkezésünkre álló segítő-fejlesztő eszközök.

Hogyan járul hozzá a gyerekek személyiségfejlődéséhez az olvasás?

- biztonságérzet megtalálásának támogatása szereplehetőségek, modellek és jó történetek segítségével
- kikapcsolódás, relaxáció, érzelmi feszültségoldás
- relációszókincs-fejlesztés, szövegértési és szövegalkotási képesség, a figyelem, empátia, tolerancia korai fejlesztése
- a képzelet, fantáziamunka mozgósítása
- a világ megismerésének támogatása az olvasással, a könyvekkel és a róluk szóló beszélgetéssel, a történetek érzelmi fókuszú, játékos feldolgozásával
- az önismeret életkornak megfelelő fejlesztése
- problémamegoldási képesség fejlesztése
- a szociális készségek, az egymáshoz való kapcsolódásra képesség fejlesztése
- adott életkori szakasz fejlődési kihívásainak, kríziseinek könnyebb kezelése
- adott élethelyzet problémáinak, nehézséget okozó élményeinek és eseményeinek könnyebb átvétele

– a reziliencia, az érzelmi ellenálló- és megküzdőképesség és az EQ fejlesztése

Műhelyszemináriumunk célja, hogy konkrét példákkal, módszertani ötletekkel, egy-egy fontos, friss gyerekkönyv vagy éppen szakkönyv ajánlásával segítse az óvodapedagógus kollégák kiváló munkájának még jobbá, hatékonyabbá, személyközpontúbbá tételét.

A foglalkozást tartja: dr. Béres Judit, egyetemi adjunktus, irodalomterapeuta
Pécsi Tudományegyetem BTK HFMI Könyvtár- és Információtudományi Intézet

2. melléklet A részt vevő pedagógusoknak bemutatott, ajánlott művek

Szakirodalom:

Antalfai Márta: Alkotás és kibontakozás. A Katarzisz Komplex Művészetterápia elmélete és gyakorlata

Bajzáth Mária: Így megyek az iskolába. Népmesekincstár 3.

Bajzáth Mária: Itt vagyok, ragyogok. Népmesekincstár 1.

Bajzáth Mária: Járom az új váramat. Népmesekincstár 2.

Bajzáth Mária: Mesefoglalkozások gyűjteménye 1. Pedagógusoknak

Kádár Annamária – Kerekes Valéria: Mesepszichológia a gyakorlatban. Az önbecsülés és a küzdőképesség megalapozása gyermekkorban

Ortner, Gerlinde: Gyógyító mesék, avagy hogyan segítsen a szülő a gyermeknek a félelem és agresszió leküzdésében

Ortner, Gerlinde: Új gyógyító mesék, avagy hogyan segítsen a szülő a gyermeknek a konfliktusok, a félelem és a bizonytalanság leküzdésében

Singer Magdolna: Boldogan éltek, míg meg nem haltak...és azután? Segítség a gyászban – foglalkoztatókönyv gyerekeknek és szülőknek

Problémafelvető gyermekirodalom, mesék, tematikus válogatások:

Bátty András: Morci

Berg Judit: Hisztimesék

Berg Judit: Két kis dinó Budapesten

Berg Judit: Két kis dinó a középkorban

Berg Judit: Két kis dinó a zsírkrétakorban

Berg Judit: Két kis dinó felfedezi Amerikát

Berg Judit: Lengemesék I–IV.

Berg Judit: Tökmagok Afrikában

Berg Judit: Tökmagok a korallzátonyon

Berg Judit: Tökmagok a piramisban

Berg Judit: Tökmagok a tűzhányón

Berg Judit: Tündérnaplár

Berg Judit: Tündérváros

Berg Judit: Tündérzene

Boldizsár Ildikó (szerk.): Mesék testvérekről testvéreknek

Bosnyák Viktória: A szomorú kacagány

Cali, Davide: Az ellenség

Finy Petra: Iskolások kézikönyve

Finy Petra: Iskolások kézikönyve fiúknak

Innes, Shona: A barátság olyan, mint a mérleghinta

Innes, Shona: Az élet olyan, mint a szél

Innes, Shona: Az internet olyan, mint a pocsolva

Innes, Shona: A játszótér olyan, mint a dzsungel

Kádár Annamária: Lilla és Tündérbogyó

Lacor, Agnès: Lili

Maros Krisztina: Egy pöttyös nap

Maros Krisztina: Az Illatok és Hangok Őrőzje

Szegedi Katalin: Lenka

Szegedi Katalin: Palkó

Vadadi Adrienn: Ákos óvodába megy

Vadadi Adrienn: Leszel a barátom?

Vadadi Adrienn: Nyomás a suliba!

Vadadi Adrienn: Örökké óvodás maradok!
Ovis mesék

Vadadi Adrienn: Ovis ünnepek

Vadadi Adrienn: A palacsinta tábor. Nyári ovis mesék

Németh Márton

Digitális médiaszolgáltatások, e-kereskedelem, szerzői jogi dilemmák

Bevezetés

Zavarba ejtő sokszínűséggel találjuk szemben magunkat, ha az audiovizuális szolgáltatások átalakulását mint az e-kereskedelem egyik sajátos vállfaját kezdjük tanulmányozni a világhálón. Könyvtáros szemmel ezt nagyon érdemes megtenni, hogy lássuk, milyen tartalomszolgáltatási erőterben kell a könyvtáraknak helytállniuk. A különféle kereskedelmi modellek szinte szétválaszthatatlanul összefonódnak a szerzői jogok, illetve az audiovizuális közvetítési jogok szabályozásának előírásaival. Nehezen értelmezhető képet kapunk, amennyiben az e-kereskedelem területét kívánjuk tanulmányozni, a vonatkozó jogterület alapvető előírásainak ismerete nélkül. Sokszor az egyes szolgáltatás modellek kipróbálásából adódó gyakorlati tapasztalatok igen értékes összefüggések levonására vezetnek.

A globális médiafogyasztás kereteinek megteremtése fogyasztói oldalról: VPN és Smart DNS

A modern szélessávú infrastruktúra fejlődésének következtében megjelentek a különféle országok IP-cím tartományaihoz hozzáférést nyújtó virtuális magánhálózati (VPN) szolgáltatások. Ezek révén egy távoli szerverre történő kapcsolódással a Nagy-Britannián kívül élő lakosok számára is hozzáférhetővé váltak például a BBC előfizetési díj ellenében, belföldre sugárzott műsorai. A szolgáltatás technikai paramétereinek kialakításakor nyilván jelentős költségnövelő tényezőként jelentkezett az előzetesen számításba vett brit nézőközönségen túli igények kiszolgálása. Másrészt maga a külföldi IP-címet nyújtó VPN szolgáltatás teljesen legális e-kereskedelmi szolgáltatási forma. Ennek működtetői eredetileg az internethasználat biztonságának növelésére alkották meg szolgáltatásaikat, s nem azért, hogy földrajzilag blokkolt programokat érhessenek el velük az előfizetőik (legalábbis hivatalosan mindig ezt hozták fel indoklasként a hatóságok felé). A közvetítési jogok szabályainak átalakítása azonban mind az USA-ban, mind Európában a londoni

olimpia ideje alatt igen jó üzletnek bizonyult a VPN szolgáltatók számára. A helyzet még bonyolultabbá vált 2012-től kezdve, amikor megjelentek az eső ún. Smart DNS szolgáltatások. Ezek speciális DNS szerverek hálózatának révén úgy irányítják át a hálózati adatforgalmat, hogy VPN használat (s az ezzel óhatatlanul együttjáró sávszélesség csökkenés) nélkül, a szélessávú hozzáférés technikai paramétereinek csorbulása nélkül férhetőek hozzá földrajzilag blokkolt tartalmak. Jogilag ez jóval kényesebb ügy a VPN-szolgáltatásnál, mivel itt már a hálózati adatforgalom manipulálásával kvázi közvetlen hozzáférést nyújt a szolgáltató a földrajzilag blokkolt médiatartalmakhoz. A szolgáltatók persze egyfajta macska-egér harcot folytatva korlátozzák egyes VPN szerverek hozzáférési jogosultságait a földrajzilag blokkolt tartalmakhoz, a Smart DNS szolgáltatásokat azonban jóval nehezebben tudják blokkolni.

A VPN és a Smart DNS szolgáltatások révén a felhasználók kívül tudják helyezni magukat a szerzői és jogi szabályozások hatókörén oly módon, hogy magatartásuk igen nehezen válik a virtuális térben megfoghatóvá. Ez a jelenség az e-kereskedelem tartalom-szolgáltatási dimenziója számára jelentős kihívást jelent. Lényegében illegális módon kezdett el formálódni az egységes piac az európai audiovizuális tartalom-szolgáltatások terén. Még talán mindig jobb megoldás viszont, ha a jogtulajdonos a szerzői jogi szabályokat meg is kerülvé, bevételt lát az adott országban legálisan nem elérhető szolgáltatások használatára révén, mint amikor nyílt kalózkodásról beszélünk.

A földrajzi alapú tartalomblokkolás az e-kereskedelmi érdekek erőterében: rövid esettanulmányok Európából és az USA-ból

Az internetes tartalom-szolgáltatások földrajzi korlátozása kapcsán arra is érdemes utalni, hogy az e-kereskedelem piacán nem feltétlenül esik egybe a jogtulajdonosok illetve a tartalom-szolgáltatók érdeke.

A legegyszerűbb eset, amikor egy tartalom-szolgáltató döntően saját tartalmait közvetíti az adott nemzeti szabályrendszerben. Erre példa a brit BBC, amely egyszerre nonprofit és kereskedelmi szereplő mind a brit piacon, mind globális szinten. iPlayer szolgáltatása segítségével meghatározott ideig hozzáférhetővé teszi a lineáris média csatornáin sugárzott tartalmakat, letölthető illetve online megtekinthető, hallgatható formában. Az ehhez való hozzáférés díja benne foglaltatik a Nagy-Britanniában kötelezően fizetendő előfizetési díjban. Ezen felül a BBC saját tartalmait tekintve kereskedelmi szereplő is. Belföldön saját értékesítési csatornát üzemeltet (BBC Store) a saját páratlan archívumának kincseire alapozva. Itt azonban joggal vetődhet fel a kérdés, hogy a már egyszer az adófizetők előfizetési díjaiból elkészített produkciókat etikus-e újra kereskedelmi forgalomba helyezni. A nemzetközi piac kapcsán egyszerűbb a helyzet. Itt a BBC kereskedelmi ága, a BBC Worldwide egyrészt üzemeltet saját lineáris televíziócsatornákat, illetve továbbértékesíti tartalmait az e-tartalom-szolgáltatói kereskedelem szereplői felé is (pl. Netflix, Amazon Video). Ilyenkor földrajzi alapon blokkolva, az adott licencszerződés keretei között teszik elérhetővé az egyes szolgáltatók a megadott tartalmakat.

Jóval bonyolultabb a felállás akkor, amikor olyan szolgáltatással találkozunk, mely döntően nem a saját maga által gyártott tartalmakat értékesíti, hanem más tartalom-szolgáltatótól megvásárolt licenceket értékesít tovább. Tipikus példája ennek az eredetileg amerikai DVD-kölcsönző futár szolgáltatásként indult, majd online tartalom-szolgáltatóvá váló Netflix. Manapság már a világ számos országában bocsátja rendelkezésre online a

licencelt tartalmakat, illetve az egyre több és sikeresebb saját maga által gyártott produkciót is. Az e-kereskedelmi kihívást ebben az esetben az jelenti, hogy országonként eltérő azon licencelt médiatartalmak köre, melyeket a Netflix felhasználói számára biztosít. Megbizonyosodhatunk erről, amennyiben VPN illetve Smart DNS szolgáltatás segítségével összehasonlítjuk az amerikai tartalomkínálatot a 2016 elejétől Magyarországon is elérhető filmterméssel. Bizonyos különbségek a díjszabásban is fellépnek, ha másként nem, akkor a helyi valuták egymáshoz viszonyított árfolyammozgása alapján, miután a Netflix minden piacon a saját nemzeti pénznemben értékesíti a tartalmakat. A Netflix tehát döntően nem tartalomgyártói oldalon érdekelt (bár dinamikusan fejlődik ezen a téren is), hanem csupán továbbértékesíti a tartalmakat. Ennek két fontos következménye állapítható meg: egyrészt viszonylag egyszerűen elő lehetett fizetni Európában a szolgáltatásra VPN illetve Smart DNS segítségével a szolgáltatás bevezetése (2016 januárja) előtt is, például Magyarországon, ahonnan elvileg az még legálisan nem volt elérhető. Itt az egységes európai piac és a szabad mozgás uniós alapszabadsága mint európai jogi alapelv áll szemben a nemzeti alapú szerzői jog által kötött tartalomszolgáltatási modellekkel. Attól, hogy valaki magyar bankkártyával fizet, amennyiben olyan IP-címről fizet elő, mely a szolgáltatás hatókörében lévő országhoz tartozik, nem lehet megakadályozni az előfizetés létrejöttét. Az nem ellenőrizhető ugyanis, hogy az adott uniós országban letelepedett magyar állampolgárról van-e szó, vagy Magyarországról próbálkozik valaki külföldi IP-címet felhasználva előfizetéssel. Számos szolgáltató megköveteli ugyan az adott országban érvényes levelezési cím megadását is, ám ez nem feltétlenül esik egybe a bankkártyához rendelt adatokkal (bárki fenntarthat magyarországi lakcímet külföldre költözve is), illetve az adott ország lakcímnnyilvántartása sem érhető el általában ellenőrzési célra (ezt általában az adatvédelmi jogi szabályok csak közszolgáltatások igénybevétele esetében teszik lehetővé, ha egyáltalán lehetővé teszik). A BBC egyszerűen átvágja a maga részéről a gordiuszi csomót, brit postai címhez csupán brit fizetési módokat (brit bank által kibocsátott bankkártya, brit PayPal fiók) fogad el a BBC Store használatához. Más kérdés, hogy ez a gyakorlat kiállná-e vajon egy esetleges uniós vizsgálat próbáját, mivel a nem brit fizetési módot használó ottani illetőségű felhasználókat diszkrimináció éri emiatt.

Másrészt, mint utaltunk rá, a Netflix esetében fennáll egy különleges kihívás, miszerint a licencelt tartalmak választékának nagysága, s az egyes címek elérhetősége igen nagy változatosságot mutat, mivel az az egyes országokhoz kötődő e-kereskedelmi, közvetítési jogi megállapodások függvénye. A Netflixnek elvileg szűrnie kellene, hogy minden előfizető csak ahhoz az adott országhoz kötődő tartalomszolgáltatási jogok szerint kínált választékhoz férjen hozzá, ahol él és előfizet. Az említett uniós irányelv annyiban lazít ezen, hogy a regisztrációkor állapítják meg, hogy mely országhoz tartozó csomagra fizet valaki elő, aztán azt viheti magával az EU-n belül. Saját gyártású tartalmaik elérhetőek szinte mindenhol, azonos feltételekkel. De ez sem teljesen igaz, mert a magyarországi bevezetés előtt például a saját gyártású House of Cards sorozat sugárzási jogának értékesítésével egy ideig a Netflix saját magát zárta ki a magyarországi értékesítés alól... A licencelt tartalmak hozzáféréseinek kapcsán pedig nem a saját érdeke elsősorban e szabályok betartása, hanem a tartalomtulajdonos partnereké, hiszen az előfizetési díj beszedésében a Netflix mindenképp a bevételénél van. Ezért aztán az összes Smart DNS szolgáltató lehetővé teszi a hálózati adatforgalmunk olyan értelmű manipulálását, hogy kiválaszthassuk, melyik országhoz rendelt tartalmakhoz szeretnénk hozzáférni. A Netflix e PC platformú elér-

hetőség szerint eleinte semmiféle akadályt nem támasztott. Ugyanez vonatkozott természetesen a VPN-hálózaton keresztüli hozzáférésre is. Jelenleg annyit tesznek, hogy ha egy adott VPN szolgáltatáshoz tartozó IP-cím tartományból gyanúsán sok belépés történik, akkor le szándékoznak tiltani azt. Újabban pedig a mobil eszközök navigációs szolgáltatásait is felhasználják annak beazonosítására, hogy hol is tartózkodik a felhasználó valójában. Ha ez ellentmond a VPN, illetve Smart DNS szolgáltatások keresztüli hozzáférési kérésnek, akkor blokkolják a szolgáltatás elérését. Így akarják feloldani azt a dilemmát, miszerint igen nehéz megállapítani, hogy az adott tartomány távközlési szolgáltatóhoz tartozik az adott országban legalisan, vagy Smart DNS illetve VPN szolgáltató használja közvetítő tevékenység céljából. A mobil platformok esetében már némely ponton határozottabban megfigyelhető a szabályozás szigorítása, együttműködve a hardvergyártókkal. A Google Chromecast eszköze Android alapú eszközökről, illetve windows alapú PC-ről jelenít meg vezeték nélkül továbbított tartalmakat, a tv képernyőjén. Ezen eszköz kapcsán Google beleépítette a készülék szoftverébe a Google DNS szervereinek kötelező használatát. Az eszköz szintén saját beépített Netflix kilensprogrammal bír. Ez ellenőrzi a továbbított tartalom jogosultságait, s csak annak megtekintését teszi lehetővé a Chromecast-en keresztül, amely a GoogleDNS szerverei által megállapított tartózkodási helyről lehetséges. Ennek a korlátozásnak a kikerüléséhez már router szinten kell tiltani a GoogleDNS szervereinek használatát, ez azonban az internetszolgáltatók által biztosított eszközök legtöbbszörében nem tehető meg. Saját router megvásárlására, s a szükséges konfigurációs ismeretek elsajátítására pedig már nem vállalkoznak annyian, hogy az elérné a kereskedelmi érzékenység ingerküszöbét.

A kizárólag az USA piacán elérhető online tartalomszolgáltatások esetében a helyzet jóval egyértelműbb, mint Európában. A szolgáltatók többsége mára már tiltólistára helyezi kereskedelmi VPN szolgáltatók IP-cím tartományait (ezzel viszont e szolgáltatók amerikai ügyfeleit részben megfosztja a VPN szolgáltatás rendeltetésszerű használatától). A Smart DNS alapú hálózati adatforgalom manipuláció ellen még konkrét eszközeik nekik sincsenek jelenleg. A szolgáltatás igénybevételéhez szabályos amerikai címet, s ahhoz rendelt bankkártyát is megkövetelnek általában. Ez tűnik a legkomolyabb korlátnak, amely az USA határain kívülről történő előfizetéseket és tartalomhasználatot megakadályozza. Az egyes szolgáltatások közötti szigorúságban viszont Amerikában is vannak eltérések. A HuluPlus online videotéka, illetve az Amazon szolgáltatásai kapcsán kifejezetten törekednek minden esetleges kiskapu bezárására. Az amerikai iTunes Store felhasználói egyenlegei feltölthetőek ajándékkártyákkal is, s ez esetben eltekintenek az amerikai bankkártya adatok megadásától. Ezek a kártyák viszont viszonylag könnyen beszerezhetőek az USA-n kívülről is. Ily módon viszont az egyébként kötelezően megkövetelt amerikai bankkártya kívánalmat kijátszva elő lehet fizetni a Hulu Plus szolgáltatásra is valamely Mac OS vagy iOS eszközről, az amerikai iTunes Store egyenleg terhére. Az Apple viszonylag könnyen bezárhatná ezt a kiskaput, amennyiben minden amerikai iTunes account fenntartásához kötelezővé tennék az amerikai bankkártya s az ahhoz kapcsolódó lakcím használatát, de ezt még nem tették meg. Nyilván itt sem választható el a kérdés attól, hogy az Apple is tartalom aggregátorként teszi elérhetővé a másoktól licencelt tartalmakat. Így tehát ha nem amerikai állampolgárok az amerikai iTunes felületen költenek, akkor az Apple-t nem éri közvetlen kár, s így közvetlen kereskedelmi érdeke sem fűződik e kiskapu bezárásához. Valószínű ez csak akkor történik meg, ha kereskedelmi akadály-

ként a nem amerikai felhasználók kimutatható jelenléte eléri a tartalomtulajdonos filmstúdiók illetve egyéb aggregátor partnerek (pl. a HULU) ingerküszöbét, s ők helyeznek nyomást az Apple-re.

Az illegális e-médiaszolgáltatási piac különféle formái: Kártyamegosztás, torrent-tv, illegális kereskedelmi formák a TOR-hálózaton

A számítógépes világháló különféle rejtett és kevésbé rejtett bugyrai között böngészve nyilvánvalóan szembesülhetünk azzal, hogy a fájlmegosztó hálózatokon már nem csak fájlok megosztása, hanem aktív műsorszórási (újraelosztási) tevékenység is zajlik. Látványos méretei ugyancsak az esettanulmányként már korábban használt olimpiai játékok kapcsán lettek szembetűnőek. Bizony eljutottunk odáig, hogy a tv-hez vagy a vevőegységhez (*set-top-box*) csatlakoztatott kábellel, műholdas, illetve kábeltv szolgáltatás előfizetői kártyával s mindkét irányban megfelelő sebességű szélessávú internetkapcsolattal rendelkezve könnyedén megosztható a televíziós adás. Mindez olyan a fájlcsereelő technológián alapuló szoftverekkel zajlik, melyek segítségével az összes néző egyben műsorelosztóvá is válik, így minél többen néznek egy adott műsort, annál jobb minőségben sugárzódik majd. Ennek egyik leghatékonyabb eszközeül jelenleg az orosz fejlesztésű Acestream szoftver platformkörnyezet kínálkozik.

Lehetőség van arra a kártyamegosztásnak nevezett illegális szolgáltatási formára is, amikor valamilyen (általában az adott ország állampolgáraihoz kötődő legális) úton beszerzik a népszerű műholdas műsorszolgáltatók kódkártyáit, majd ún. kártyaszerverekbe építik azokat. A dekódolást lehetővé tevő adatfolyamot a szerverek felől valós időben osztják meg az online kapcsolatban lévő kliensek (műholdvevő beltéri egységek) felé, meghatározott szoftveres protokollok révén. Kliensoldalon tehát a műsorfolyamot vevő beltéri egységre csupán a dekódolást lehetővé tevő adatfolyam online úton történő fogadását biztosító programot kell feltelepíteni. A műholdas jel vétele szabályosan történik műholdról, a dekódolást segítő adatfolyam érkezik törvénytelenül a világhálón keresztül. Ily módon egyetlen legális úton beszerzett előfizetéssel akár több ezer ember számára is biztosítható az adott műholdas szolgáltatás elérése. A szolgáltatót tetemes kár éri. Másrészt viszont a műholdas szolgáltatók, illetve a tartalomtulajdonosok felelőssége ott ragadható meg, hogy általában olyan ügyfelek veszik igénybe ezeket az illegális szolgáltatásokat, akik legálisan nem is férhetnek hozzá az adott műsorcsomaghoz a földrajzi alapú korlátozások miatt. Igen paradox kereskedelmi helyzet ez, mivel a szolgáltatók szerzői jogi okok miatt ha akarnák, sem tudnák e piaci célközönség felé legálisan értékesíteni tartalomszolgáltatásukat. Eközben a tartalomtulajdonosok is elesnek a bevételtől. Időről időre hírértékkel bír szakmai fórumokon, hogy rendőri razzia segítségével felszámolnak egy-egy kártyaszerver infrastruktúrát a mögöttük álló szervezetekkel, de ez nyilvánvalóan csupán a jéghegy csúcsát jelenti. Dunát lehet rekeszteni az interneten az olyan IPTV szolgáltatásokkal, melyek akár négy-ötezer csatorna elérését is lehetővé teszik a világ minden tájáról, minimális havidíjért cserébe. Ha legálisan nem tud a kereslet kielégülni, akkor megteremtődnek az illegális utak.

A közösségi televíziózás kalózkodás révén való előretörése persze tökéletesen szembe megy a kereskedelmi médiapiac földrajzilag is jól lehatárolt, hagyományos üzletmenetével. S azt sem szabad elhallgatnunk, hogy hagyományos, nem fájlmegosztáson alapuló illegális műsorszóró, újraelosztó tevékenység is zajlik jócskán a világhálón, erős szer-

verparkra és sávszélességre alapozva. Nagyon sokszor a kártyamegosztásban érdekelt szereplők egyben IPTV szolgáltatóként is fellépnek a kezükben lévő IT-infrastruktúrára alapozva. A kulcskérdés leginkább az, hogy miért van kereslet ezen illegális üzleti megoldásokra. Ennek kapcsán kézenfekvő válasznak tűnik, hogy a kártyamegosztás, IPTV szolgáltatás és torrent alapú tv-szolgáltatás is olyan igényeket elégít ki, melyeket a hagyományos kereskedelmi szereplők a saját játékszabályaik és a szerzői jogi keretrendszer akadályai szerint nem akarnak és nem is tudnak felvállalni. A kalózszoftvertéren a tevékenység két fő iránya az úgynevezett peer-to-peer (fájlmegosztó módszerrel végzett online műsorelosztó) és nem peer-to-peer alapon működő hagyományos programok és szolgáltatások közt állítható fel. De fogalmazhatunk úgy is, hogy hagyományos frontális jellegű szolgáltatások és a közösségi alapú média szembeállításáról van itt szó. A fájlmegosztás (peer-to-peer vagy p2p) elve ugyanis, mint már láttuk, azt jelenti, hogy a tartalmat, amit online nézek, vagy a gépemre letöltöttem, fogyasztás közben megosztom másokkal is. Ez egy teljesen új paradigmát alakít ki a korábbiakhoz képest.

Itt tehát egy alapvető kulturális választóvonalról van szó. Egyrészt szabadon terjeszthető kultúráról beszélünk, ahol a digitális többszörözésnek és terjesztésnek nincs közvetlen költsége, csak átvitt értelemben a technológiának van, amivel végezzük. A szellemi tulajdon kérdésköre pedig zárójelbe kerül, hisz e felfogás minden digitalizált illetve digitálisan születő dolgot alapvetően közjónak tekint, s nem kívánja megfizetni annak szellemi vagy infrastrukturális előállítási költségeit (még az illegálisan frontális módon nyújtott erős szerverháttérrel igénylő szolgáltatásnál is lényegében csak a technikai költség hárul át a fogyasztóra). Sőt azt is állítja, hogy nincs is módszertana a tartalomellátás összköltségei pontos megbecsülésének. A jelenlegi szerzői jogvédő jogi és szervezetrendszer pedig ezen érvrendszer szerint szűk érdekcsoportok privilégiumait védi csupán, miközben alapvetően maga a szerző áll benne az utolsó helyen. Tény, hogy a mai magyar jogi szabályozás szerint a közös jogkezelésnek köszönhetően igen nehéz lemondania bárkinek is a szellemi alkotáshoz fűződő jogainak akár csak egy szeletéről is. Persze megjelentek köztes kompromisszumos megoldások is. Elég csak jogi oldalról a Creative Commons mozgalomra gondolunk (amely épp a jogkezelésre nyújthat talán a fájlcserélés világában is működtethető megoldásokat).

Lehet persze elszántan küzdeni a kalózkodás ellen, viszont a kalózkodás létalapját kiváltó felhasználói igények kielégítése alighanem csak egy teljesen közös uniós piacon, a nemzeti alapú szolgáltatási, szerzői jogi korlátokat lebontó környezetben elégíthetők ki. Amíg ez nem valósul meg, addig megítélésünk szerint marad a digitális rabló-pandúr harc. Lényegében ezzel veszítenek a tartalomtulajdonosok és a tartalomszolgáltatók is. A TOR hálózat illetve a bitcoin mint fizetőeszköz használata révén illúzióknak tűnik, hogy a tartalomkalózkodást fel lehessen számolni. Az egyetlen reális megoldásnak a jogi keretek (a szerzői jogi rezsim, a közvetítési jogok rendszerének) hozzáigazítása tűnik a megváltozott technológiai környezethez s az általuk teremtett felhasználói elvárásokhoz.

Jóval aggasztóbb, általános erkölcsi és bűnüldözési szempontból, az egyszerű kalózkodásnál az a fajta digitális bűnözői tevékenység, amikor bűnözők ellopják az egyes internetes tartalomszolgáltatókhoz tartozó felhasználói accountokat, és továbbértékesítik a TOR hálózaton belüli virtuális piactereken keresztül általában bitcoinnal történő fizetés segítségével. Így az adott felhasználói adatokkal a regisztrált személy tudta nélkül is használhatják a szolgáltatást. Internetes biztonsági cégek sorozatosan hívják fel a figyelmet

arra, hogy a felhasználóknak körültekintően kell védeni a szolgáltatáshoz kötődő felhasználói fiókokat. Szerencsére a legtöbb online tartalomszolgáltatás esetében egyszerűen nyomon követhetőek az adott fiókhoz rendelt eszközök, felhasználói azonosítók. A felhasználói éberség ily módon megakadályozhatja az adatainkkal történő visszaélést. Itt is rá kell azonban mutatnunk arra, hogy ez a fajta digitális lopáson alapuló piac döntően azért virágozhat, mert vonzó szolgáltatások törvényesen nem érhetőek el a nemzeti határokon túl.

A hagyományos média és az új kihívások

A jogi oldal mellett a régi szereplők által végzett új szolgáltatási modellekben is gondolkodhatunk, amelyek mintha tüzet és vizet próbálnának összeházasítani. Ezek még tovább bonyolítják az eddig felvázolt képet. Eddig ugyanis szó volt fájlmegosztó alapú illegális műsorelosztásról, illetve a frontális alapú, szerverekkel végzett egyirányú műsor-szórás legális és illegális módoszatairól. A fájlmegosztó alapú műsor-szórás is megjelenik azonban legális formában. Itt tehát nem a hagyományos módon sugárzott műsorok illegális elosztásáról, hanem legálisan sugárzott tartalmak fogyasztók általi továbbításáról van szó. A BBC például a Kon-Tiki alkalmazás használatával kínált fájlcserelési elven működő másolásvédelemmel digitális tartalmakat letöltésre. Maga a letöltés brit felhasználóknak ingyenes volt, illetve szolgáltatásként beépül az előfizetési díjba, amit minden magán és jogi személynek fizetnie kell a BBC számára, aki képes tartalmainak vételére bármilyen eszköz révén. Ebben a szolgáltatásban az volt az újdonság, hogy a program a felhasználó gépére kerülő anyagokat automatikusan megosztotta más felhasználók felé is. Miközben maga a saját gépre letöltendő video vagy hanganyag kölcsönzési határidőt alkalmazó másolásvédelemmel van ellátva. Ennek lejáratá után megnyithatatlaná válik, s a törlés marad az egyetlen választásunk. Persze ez azt is jelenti, hogy a BBC a fájlmegosztó technológia elvéből adódóan megspórolt egy hatalmas mennyiségű kiszolgálói kapacitást. A műsor-szórás technikai költségének egy részét (az előfizetési díjon túl is) ráterheli a felhasználókra. S ez mondjuk különösen érzékenyen érintheti például a le- és feltöltési forgalomban korlátokat állító internetes előfizetéssel rendelkezőket. Másfelől a letöltésből a nem Windows operációs rendszert használók szoftverfejlesztési okok miatt ki vannak zárva. Ők letölteni nem, csak megtekinteni tudják a műsorokat (élőben vagy felvételtől) Flash lejátszóprogram (illetve újabban már a Silverlight platform) segítségével. Ez olyan frontális médiafogyasztás, mint a hagyományos tv-nézés, csak PC-n élvezhetjük, a felhasználó nem oszt meg semmit a többiek felé. (Voltaképpen az IPTV áll hozzá a legközelebb. Ott is internetes csomagokban jut el a tévéműsor a felhasználókhoz, amit egy kiegészítő készülék (set-top-box) konvertál át a hagyományos tv-n is nézhető formátumra, s különíti el a tv-s adatsomagokat a házi internetforgalmunktól. Az IPTV viszont televíziókészülékekre szolgáltat, míg a BBC streaming megoldása PC-re, melynek jele persze továbbítható tv készülék felé is). Mellesleg az, hogy milyen műsor milyen jogosultságokkal (letöltés vagy csupán megtekintés) s mennyi ideig érhető el, azt a készítő vagy a producer szabja meg. Komoly hátulütője e modellnek, hogy a brit médiaszabályozás rendszere miatt a brit előfizetési díjából (is) fedezett szolgáltatások nem érhetőek el Nagy-Britannián kívülről, még a máshol tartózkodó, előfizetési díjat fizető brit állampolgároknak sem. Mára már a BBC kezdeti szolgáltatási portfóliója is nagyban változik. Az újonnan bevezetett felhő alapú szolgáltatási infrastruktúra a múlt részévé tette a p2p megoldásokat.

A műholdas műsorszóró szolgáltatások is súlyos kihívásokkal küzdenek. A nemzeti határok mentén húzott előfizetési modellek, üzleti érdekek, kombinálódva az elmaradott nem felhasználóközpontú szabályozással, valóságos média vasfüggönyöket húznak fel az EU-n belül is, melyeket legálisan megkerülni úgyszólván lehetetlen. Miközben a tényleges fogyasztói igényeket kiszolgáló, a határokon átnyúló televíziózást biztosító illegális online szolgáltatások a virágkorukat élik.

Az Európai Unió és a digitális tartalomfogyasztás szabályozása

Az Európai Uniónak a *Televíziózás Határok Nélkül* hangzatos címen kiadott jelenleg is hatályos irányelve (melynek legutóbb módosított változata 2007-ben született 1997-es, és 1989-es előzmények után) úgyszólván csak a médiacélú befektetések határok nélküli szabadságát garantálja, tartalomszabályozási elemeket hordoz (európai kultúra támogatása, kiskorúak védelme stb.), a szerzői jogot nemzeti keretek között hagyja, így a nézők röghöz kötöttségén mit sem enyhít. Változtatásként csak annyi kerül elő, hogy az új típusú médiaszolgáltatásokra is (pl. Youtube, Netflix) kiterjeszzenek a hagyományos médiára vonatkozó tartalomszabályozást. Két fő dilemma körül bonyolódik a kérdés: az egységes piac, szabadon meghatározott üzleti tevékenységgel és üzletmenettel, illetve a nemzeti keretek között működő szabályozási elemek. Hiszen a vállalkozás szabadsága úgy vezetődik le, hogy az államok és a médiakonsernek szabadon megválaszthatják, hogy milyen földrajzi határok között kinek és mit értékesítenek. A nézők kiszolgáltatottságát, röghöz kötését a vállalkozás szabadságához kötődő üzletmenetük részeként, az adott földrajzi területre szóló szerzői-közvetítési jogi szabályokkal szentesítik. (Egyedül annyi megszorítás van, hogy az egyes államok meghatározhatnak olyan tartalmakat, amelyeket bárki számára elérhető csatornákon elérhetővé kell tenni a közvetítési jogot birtoklónak, az adott állam földrajzi határain belül.) Úgy tűnik, a szerzői jogi és a médiatulajdonos lobbiknak együtt túl nagy hatalmuk van ahhoz, hogy csírájában elfojtsanak bármilyen politikai kezdeményezést, ami e téren is az egységesebb európai fogyasztói piac megteremtésére irányulna szabályozási szinten. A technológiai fejlődés segítségével azonban, mint láttuk, az emberek mégis meg tudják kerülni, sőt egyre inkább zárójelbe tudják tenni ezt a hatalmas befolyással bíró politikai-médiaipari-üzleti komplexumot. Nyilvánvalóvá vált, hogy erre a rohamosan terjedő, magát a jogon kívül helyező digitális tartalomterjesztési és felhasználási formák által teremtett kihívásra a döntéshozóknak is válaszolniuk kell. Ha úgy tetszik, drámaian nő a szakadék az állampolgári jogtudat s a jogszabályok előírásai között.

Az Európai Unió a terület fejlődésére válaszul 2015-ben új kezdeményezéssel állt elő, ami a tartalom hordozását biztosító 2018-ban hatályba lépett irányelvben teljesedett ki. Az Európai Unió 2018 februárjában elfogadta azt az irányelvet, mely normál online kereskedelmi tranzakciónál tiltja a földrajzi alapú blokkolást. Ez azonban sajnos még mindig nem terjed ki a szerzői jogok nemzeti keretekhez kötöttsége miatt az audiovizuális tartalomszolgáltatásokra. Fizikailag megfogható árukat azonos feltételekkel akár honnan rendelhetünk az EU-ból (persze adott esetben az áruátvételt magunknak kell megoldani, postázásra, személyes átvétel biztosítására az egész EU-n belül senki sem kötelezhető). Még mindig nem fizethetünk elő azonban tartalomszolgáltatásokra az egész EU-ban, azonos feltételekkel. Ezen a téren egy másik nemrég elfogadott uniós irányelvnek (Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1128 rendelete (2017. június 14.) az online tartalomszolgáltatásoknak a belső piacon való, határokon átnyúló hordozhatóságáról) kö-

szönhetően csupán annyit sikerült elérni, hogy ha valaki nem életvitelszerűen költözik át egy másik EU tagállamba, akkor hozzá kell férnie mindazon tartalomszolgáltatásokhoz az egész unión belül, melyekre otthon előfizet. Az ingyenesen (illetve egyes országokban az állam által beszedett előfizetési díj ellenében) elérhető közszolgálati médiatartalmak azonban nem válnak hordozhatóvá (habár erre az irányelv lehetőséget ad). S ez a szabályozás a médiapiac nemzeti fragmentáltságát sem oldja fel. Lényegében a szerzői jogtulajdonosok, illetve a nemzeti jogi keretek közt működő szerzői jogi rezsimek oltárán, páratlan módon áldozzák fel az egységes piac alapelveit, az egységes európai audiovizuális tér kívánalmát.

A szabályozási törekvés kitűnően egybecseng a mobiltelefonos roaming díjak eltörlése mögött álló szabályozói kívánalommal. Az erre vonatkozó szabályozás legfőbb célja is abban áll, hogy mindenki a saját országában elérhető szolgáltatásokat használhassa szabadon Európában. Másrészt pedig azt korlátozzák, hogy valaki állandó jelleggel előfizessen egy olyan szolgáltató mobil díjcsomagjára, melynek szolgáltatási területén nem rendelkezik földrajzi illetékességgel. Ebben az esetben sem válik tehát teljesen, korlátozások nélkül egységessé az uniós piac. A fő cél, hogy a rövidebb időre hazájukból az unión belül elutazó állampolgárok ugyanarra a szolgáltatási környezetre támaszkodhassanak mindenhol, amit otthon el tudnak érni.

Az Európai Bizottság azt is kilátásba helyezte, hogy az egységesítő törekvésekkel egyidőben fokozott mértékben fel kíván lépni a tartalomkalózkodás ellen. El kívánja vágni az Unión belül azokat az e-kereskedelmi, finanszírozási csatornákat, melyek révén illegális tartalmak juthatnak el a fogyasztókhoz. Újabb jogalkotási lépésekkel az illegális tartalomszolgáltatásokat kiszolgáló infrastruktúrák üzemeltetőit is felelősségre lehetne vonni az illegális tartalom szolgáltatásáért.

Az említett tartalomhordozhatósági irányelv kritikájaként elmondható, hogy az egységes európai piac alapelvei ezt követően is csupán részlegesen érvényesülnek. Nem kínál választ a rendlettervezet arra, hogy az unión belül sokféle licencfeltétel szerint, eltérő díjzabással és tartalomkínálattal érhető el ugyanaz a szolgáltatás. A másik komoly probléma megítélésem szerint, hogy a közepes és kis uniós országok polgárait hátrányosan diszkriminálja e szabályozási gyakorlat. A beszűkült piac mérete miatt ők azon szolgáltatási paletta töredékével tudnak csak találkozni továbbra is, mely a nagyobb piaci mérettel és vásárlóerővel bíró tagállamok polgárai számára rendelkezésre áll. A tartalomszolgáltatási és a hírközlési kereskedelmi formák működése ezután is döntően nemzetállami keretek között marad az unión belül is.

Még egy összefüggésre fel kell hívni a figyelmet az uniós politikák kapcsán, ez pedig a nagy tartalomipari szereplők adóelkerülési, adóoptimalizálási gyakorlata. Az unión belül Írország és Luxemburg nem kis hasznot húzott abból, hogy a tartalomipari multik többsége a társasági adó és általános forgalmi adó legkisebb mértékét kihasználva hozzájuk helyezte európai leányvállalatát. Miközben más uniós tagországokban fejtettek ki döntően üzleti tevékenységet, s érvényesítették azok hasznát, az egységes uniós piac előnyeivel visszaélve nem fizettek adót ezekben az országokban, tetemes összegektől fosztva meg a tagállami költségvetéseket. Szolgáltatási kereteik kialakításakor hasznot húznak a nemzetállami széttagoltságból, kötelezettségeik teljesítésekor viszont az egységes piac védőernyője mögé bújnak. Az Unió válaszul egységesítette az általános forgalmi adó szabályozást, bezárva ezzel egy adóelkerülési kikaput. 2015-től már az ügyfél lakhelye szerinti áfát kell kötelezően felszámolni az értékesítés után, függetlenül attól, hogy a teljesítés

melyik uniós országból történik. Ez szemléletében kitűnően beleillik a roaming díj és a tartalomszolgáltatási jogi keretek megreformálását meghatározó nézőpontokba. További intézkedéseket próbálnak hozni annak érdekében, hogy a társasági adóval se lehessen trükközni, de ezen a téren jóval nehezebb a fellépés az eltérő tagállami politikai és üzleti érdekek láncolata miatt. A cél az, hogy egyetlen cég se úszhassa meg a társasági adófizetést az adott országban folytatott kereskedelmi gyakorlata után. Amennyiben viszont az üzleti tevékenység uniós szintéren, az egységes piacon zajlik, számvitelesen is elég nehéz átlátni és elkülöníteni az egyes nemzeti piacokra jutó bevételeket és kiadásokat. Nem kis kihívást jelent e kérdéskör az uniós döntéshozók számára, mely alapvetően befolyásolja az e-kereskedelmi gyakorlat formálódását is.

Némiképp reményt ad a jövőre nézve, hogy tavaly már uniós versenyjogi eljárás indult a hollywoodi filmstúdiók illetve a brit Sky médiaszolgáltató szerződési kapcsán, melyek csupán Nagy-Britanniában és Írorszáiban tették lehetővé a szerződés tárgyúal szolgáló filmek forgalmazását. A filmstúdiók és a médiaszolgáltató is beegyezett abba, hogy az eljárás lezárásának feltételeként törlik a földrajzi alapú korlátozásokat az egymás között, illetve a végfelhasználók felé kötött szerződésekből is. Ha az EU versenyjogi hatósága ebből a precedensből kiindulva következetesen jár el más piaci szereplőkkel szemben is, az jótékonyan hozzájárulhat az egységes audiovizuális szolgáltatási piac formálódásához.

A videómegosztó portálok és kapcsolatok a hagyományos szereplőkkel

A közösségi világháló erejére támaszkodva új szolgáltatási modellek fejlődnek ki. Ezek egyrészt a hagyományos jogi felfogás szempontjából a féllegalitás, másrészt a teljes illegálitás szférájába csúsznak át. Már persze ha azonosulunk azzal az üzleti célú erkölcsi, jogi felfogással, ami e fent ábrázolt komplexum megjelenik. Hisz a web 2 egyik lényege, hogy kívül helyezi magát ezen. Bár a kérdés ennél kissé bonyolultabb. Maguk a technológiai keretrendszerek (pl. a YouTube) teljesen legálisak. Itt nem fájlcsereelő módszerrel végzett élő műsorszórásról beszélünk. A videómegosztó portálok ugyanis lehetővé teszik bárkinek bármilyen saját előállítású mozgóképes tartalom külső, szolgáltatói szerverre való feltöltését, amit másokkal is meg szeretne osztani. Szolgáltatói szerverekről végzett frontális műsorszóró szolgáltatásról van tehát szó, a tartalom viszont közösségi jellegű. S épp a tartalmak okozzák a legfőbb gondot a hagyományos média szereplői számára. A sok szempontból bárgúnak ható piaci magatartás és szerzői jogi szabályozás révén ez a terület azonnal a (törvényesen egyébként a hagyományos médiában nemzetközileg és az interneten sem elérhető) jogvédett rögzített tartalmak megosztásának színterévé is vált. Kirobbanó sikere pedig teljesen átfőrdi a hagyományos média világát is, bumerángxént csapva vissza arra. Hiszen az eredeti szándéknak megfelelően megjelenik a saját személyes (közösségivé váló) tartalom is a jogvédett műsorok mellett! Egyre inkább valamiféle munkamegosztás jön létre a milliónyi helyen ott lévő önkéntes tudósítók és a hírcsatornák között a közösségi videoportálokra feltett anyagok felhasználásáról a hagyományos médiában. Több és több hagyományos médiatársaság tesz közzé előzeteseket, vagy szerzői jogilag kevésbé védett (például hír)műsorokat közösségi felületen is. De gondolhatunk arra, hogy pl. az angol királyi udvar is saját hírcsatornával van jelen a YouTube-on, vagy arra, hogy a közösségi felületek aktivizálása milyen paradigmátikus módon formálta át az amerikai választási kampányt. Barack Obama kampányának irányítói a megfelelő közösségi játéktér felvázolásával, s néhány kezdőlökésként szolgáló anyag

közreadásával hatalmas alulról jövő kreatív hullámot indítottak el, saját céljaik elérésére. Persze észre kell vennünk, hogy ebben is benne van a manipulációs elem, az általuk keltett hullámra való felkapaszkodással. A közösségi kampányt, a video- és hanganyagok elkészítésével az agitáló brigádok megszervezésével, azonban maguk a választópolgárok formálták meg, minimális külső erő beavatkozásával.

Nálunk is érdemes azon elgondolkozni, hogy a magyar vonatkozású anyagok nagyságrendje kapcsán milyen a YouTube és a MANDA (Magyar Nemzeti Audiovizuális Archívum) viszonya egymáshoz képest. A MANDA zárt hozzáférési hálózata, s a választott szolgáltatási formátum bizony erősen behatárolja a lehetőségeit. El lehet mondani, hogy a játékfilmekről eltekintve, a használatot érdeklő anyagok vonatkozásában az amerikai szolgáltatás áll kiütéses győzelemre. Talán érdemes lenne elgondolkozni az itthoni szolgáltatási infrastruktúra új alapokra helyezésén, a közgyűjteményeken kívüli térítéses hozzáférés megteremtésével, illetve modernebb szolgáltatói formátumra való átállással. A következő két könyvtári példa arra mutat rá, hogy máshol mivel kísérleteznek e témakörben, könyvtári részvétellel.

Filmes online szolgáltatások dán és norvég könyvtárakban

Dániában 2004 szeptemberében indultak el a BIBCAST projekt munkálatai. Két év intenzív fejlesztő munka után (Aarhusban, Dánia második legnagyobb városában a 100 mbites hálózat kiépítése adta a műszaki hátteret) elindult a közkönyvtárak szélessávra alapozott digitális filmszolgáltatása. Olyan technikai platformot sikerült kialakítani, ami lehetővé teszi a könyvtáraknak mozgóképre alapozódó térítéses szolgáltatások indítását. Egyelőre 225 film szerepel a kínálatban, háromféle minőségben (512 kbit, 1 Mbit és 2 Mbit lejátszási sebességgel). Eredetileg négy város kijelölt könyvtáraiban voltak nézhetőek a filmek: Koppenhágában, Randersben, Silkeborgban és Aarhusban. A kísérleti projekt lezárultával azonban az összes közkönyvtár csatlakozhatott, fenntartói döntéstől függően. A hozzáférést egy content-management alapú IP címszűrő rendszer szabályozza. A svéd glimz.net-tel kialakított egyezség révén már svéd dokumentum- és rövidfilmek is felkerültek a kínálatba. A dán független filmesek alkotásai is elérhetőek a felhasználók számára olvasói kártyájuk segítségével.

Fokozott problémaként jelentkezik azonban a DVD-hez kötődő bevételeiket féltő slágerfilm jogtulajdonosok elzárkózása a szolgáltatás elől. Innen fakad a szlogen: 'Szűk filmválaszték széles nézőközönség számára' (*Narrow films for a broader audience*). Távlabbi cél itt is a könyvtári felhasználók otthoni filmnézésének biztosítása jelenik meg. Bár ennek a célnak a létjogosultságát az online videotéka szolgáltatások elterjedése alapjaiban megkérdőjelezte. Úgy tűnik, hogy a könyvtáraknak inkább a kereskedelmileg nem rentábilis filmkincs nagyközönséghez való eljuttatásában lehet kulcsszerepe.

A Norvég Filmintézet digitális archívumot épít a norvég filmes örökségből, s a film-történet klasszikusaként szereplő nemzetközi alkotásokból. A fő célközönség az iskolák, könyvtárak, egyéb közgyűjtemények, sőt a magánfelhasználók világa. A szolgáltatás 2002-ben oktatási segédanyagként készült filmek sugárzásával indult az iskolák irányába. A szélessávú technológiát kihasználva a filmek IPTV-technológiával jutnak el az intézményekbe. 2004-ben indult el a lakosság számára a www.filmarkivet.no portál, mely térítésért kínál videoszolgáltatásokat a neten. DVD-minőségben lehet – az IPTV-dekóder távirányítójával kiválasztott és kifizetett – filmet megtekinteni. A filmek között szabadszavas

kereséssel is keresgélhetünk, de igen extenzív metaadat szolgáltatások is rendelkezésre állnak a megfelelő keresési indexekkel. Mintegy 400 film érhető el a 20. század tízes éveitől napjainkig, köztük szinte az összes szépirodalmi kánonba tartozó mű filmadaptációja. A játékfilmeket oktatófilmek, dokumentum- és rövidfilmek egészítik ki. A könyvtárak számára kialakítottak egy emelt szintű és minőségű szolgáltatást 'kinoteket' néven. Ez is a filmarkivet szolgáltatásaira épül.

A Kinoteket révén lényegében beköltözik a mozi a könyvtárba. A beiratkozott olvasók síkképernyőn, kivetítők segítségével nézhetik meg a kiválasztott alkotásokat, 15–30 fős termekben. Itt a szolgáltatás költségét a könyvtárak állják. Kívánságra fehallgatót és távirányítót is lehet kérni (utóbbival interaktív kiegészítő szolgáltatások vehetők igénybe). Jó lehetőség ez baráti társaságok, iskolai osztályok számára az alkotások csúcsmínőségű élvezetéhez, egyben kulturális misszió a mozgóképkincs megismertetéséhez. A könyvtárak vetíthetnek szórakoztató-ismeretterjesztő filmeket is. Sőt az oslói Deichmann könyvtár Grünerlokkai fiókkönyvtárának környezetében már szabadtéri mozit is szerveztek nyaranta. A szolgáltatást két irányban tervezik továbbfejleszteni: egyrészt a filmjogok birtokosainak hozzájárulásával növelnék a nemzetközi alkotások számát; másrészt a többi északi társszolgáltatással összefogva közös portált és szolgáltatói felületet alakítanának ki a teljes északi filmkincs szolgáltatására.

Az audioszolgáltatások átalakulása

A közösségi energiák felszabadulásának hatásával időrendileg először a hangos termékekben érdekelt szolgáltatói ipar szembesült. Mára igen lecsökkent a szerepe a hagyományos hanghordozó alapú, boltokban zajló kereskedelmi tevékenységnek. Az emberek jó része megkerüli a tradicionális értékesítési csatornákat, az internetes értékesítés előtt azonban új utak nyíltak meg. Ha valaki olyan üzleti modellt tud nyújtani, ami egyszerű, olcsó és áttekinthető módon biztosít online (állomány- vagy dokumentumhordozó alapú) audiovizuális értékesítési szolgáltatásokat, még mindig nyert ügye lehet. Érvelhet azazal, hogy kínálata törvényes forrásokból származó, garantált minőségű termék, könnyen megtalálható, lejátszható. Ezen kívül mindig ott lesz az adott helyen, nem kell keresgélni a hálón bolyongva esetleges újabb letöltésre, a fizetés után mindig rendelkezésre áll. Persze minden ilyen esetben az állományalapú online értékesítésnél komolyan felvetődik a másolásvédelem kérdése. A másolásvédelem bár megnyugtathatja a jogtulajdonost a jóváhagyása nélküli többszörözés meggátolása felől, számos üzleti hátránnyal bír. Különösen nagy súllyal esnek a latba a lejátszással kapcsolatos hardver- és szoftverkompatibilitási problémák. A másolásvédelmi technológia önmagában is jelentős biztonsági kockázatot jelenthet mind hardveres, mind szoftveres oldalról (lásd a Sony esetét a másolásvédelem CD és DVD termékeivel, amelyek számos lejátszó meghibásodását, számítógépes hardver- és szoftverproblémákat is okoztak). A megnehezített hozzáférés, a bonyolultabb használat jelentősen leértékelheti e termék súlyát az illegális, de kötöttségek nélküli alternatívákkal szemben. Ráadásul minden ilyen másolásvédelmi technológia programozók ezreit hívja ki maga ellen, akik azon dolgoznak, hogy megkerülhetővé váljanak a korlátozások. Az Apple lépése, amikor elkezdett másolásvédelem nélküli, ám eredetigazoló digitális vízzel ellátott zeneszámokat és videóállományokat árulni, úttörő jelentőségű lépés volt e téren. Reálisan átgondolt módon másra, mint a szemléletformálásra, a fogyasztók szabad józan belátására apellálni, nem igazán lehet. A szemléletformálás kulcsa, hogy nem

lesz fogyasztható kulturális jószág, ha a szellemi tulajdon szerzőjét, az értékesítési lánc szereplőit nem díjazták az alkotásáért valamilyen értékesítési csatornán keresztül. A legújabb online zenei stream szolgáltatások (Google Play Music, Apple Music, Spotify, Tidal, Deezer stb.) a különféle PC és mobileszközökhöz kötve pedig már a másolásvédelem korlátjaitól kötetlenül, igazán versenyképes alternatívát kínálnak a zenei kínálat piacán. A legújabb európai uniós finanszírozásból készült tanulmány is rámutat arra, hogy lényegében megöli a zenei kalózkodást ez a megfizethető, könnyen használható terjesztési forma. Más kérdés, hogy a felhasználási licencjogosultságot ebben az esetben is nemzeti keretek között kell beszerezni. Így az egyes országokban némileg eltérő zenei kínálathoz lehet hozzáférni. A probléma azonban nem olyan súlyú, mint a filmeknél a Netflix esetében. A közös európai szabályozási keretek megteremtése az egységes kínálat érdekében igen fontos lenne.

Epilógus

A technológiai fejlődés olyan új felhasználói fogyasztási utaknak adott (s ad a jövőben is) teret, melyek átformálják a tartalomszolgáltatást annak összes vonatkozásában. Új üzleti modellek kialakítására kényszerítenek (a régi status quo-t védeni egyre nehezebb, még ha sok pénz áll is mögötte). A szerzői jog rendszere is alapos megújulásra szorul. A felhasználói magatartás olyan mértékig lép túl az elavult technológiai keretekhez adaptálódott jelenlegi jogi kereteken, hogy teljesen új utakat kell találni a szerzői, alkotói igények kielégítésére. A médiavilág változóban van, a szellemet már nem lehet visszagyömöszölni a palackba. Erre próbált meg voltaképpen ez az áttekintés rávilágítani. A digitális kor fiatal generációja számára olyan új minták kellenek, melyek számukra is elfogadhatóak, s legalább részben képesek őket más útra terelni az ingyenes, minden szabályra fittyet hányó fogyasztás ideájához képest. A szemléletbeli megújulás tehát más-más vonatkozásban, de egyszerre jogalkotói, szolgáltatói és fogyasztói kérdés is. Azt pedig csak remélni lehet, hogy nem valamiféle globális internetes cenzúra fog (mondjuk az adatcsomagok szűrésével, a legfőbb kiszolgálói csomópontok ellenőrzésével) megkísérelni a domináns tartalomipari szereplők kénye-kedvéhez illeszkedő új rendet alkotni a jelenlegi állapotokhoz képest. A piaci szereplők és a politikusok egymásra találásával még ezt sem lehet sajnos kizárni. Szerencsére például nálunk a parlament elutasította a szerzői jogi törvény olyan módosítását, hogy ha a felhasználó a tőle elvárható gondossággal nem győződött volna meg a letöltés törvényes voltáról, akkor bűncselekményt követett volna el. Az internetező közösség kriminalizálása azonban Amerikában már aktívan folyik, s az ott sikerrel járt hagyományos piaci szereplők európai uniós szabályozási szinten mindent el fognak követni, hogy szigorúbb szabályozást érjenek el. Az egyelőre meghiúsult amerikai-európai szabadkereskedelmi megállapodástervezet kiszivárgott részletei közül is erre utal néhány. Ezzel egyszerre harcolnak a technológiai fejlődés iránya és lehetséges piaci célcsoportjaik ellen. A piaci pozíciók bebetonozása helyett az átalakuló környezetbe való innovatív betagozódás kereteinek biztosításával kellene inkább szabályozási szinten foglalkozni.

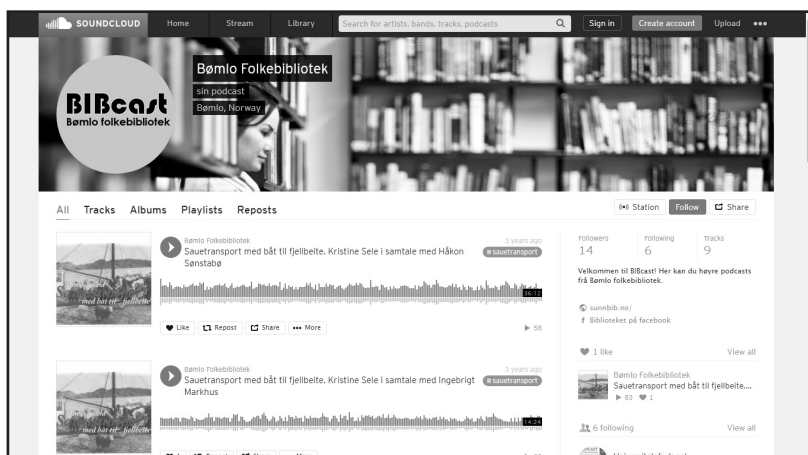
A könyvtárak számára is tanulságos ez a piaci harc. Mint szolgáltató intézményeknek nekik is haladniuk kell a korrallal. Új és új módokon kell becsalogatni fizikai és virtuális felhasználóikat a könyvtári térbe. S ennek egyik legfőbb eszköze lehet a megfelelő új (külső partnerekkel is számoló) audiovizuális szolgáltatási modellek megtervezése. Ha a kiadói és a könyvtári szféra összefog, mindkét fél jól jár. A kiadók új üzleti modell révén

tagolódhatnak be az online szolgáltatói térbe. A könyvtárak pedig gazdag internetes tartalomszolgáltatással tehetik izgalmasabbá magukat a felhasználók felé.

Jegyzetek

1. Laura Hautala: Olympic fans unhappy with NBC find a way to access BBC. *Los Angeles Times*, 2012 <<http://articles.latimes.com/2012/aug/01/business/la-fi-tech-savvy-olympics-20120801>> [Letöltés: 2015. december 22.].
2. Janko Roettgers: Olympic winners: How NBC's authentication helped VPN providers. *GIGAOM Research*, 2012 <<https://gigaom.com/2012/08/09/olympics-nbc-authentication-vpn/>> [Letöltés: 2015. december 22.].
3. Jeb Harrison: How to Access Blocked Content Without Breaking the Law. *Huffington Post*, 2015. <http://www.huffingtonpost.com/jeb-harrison/how-to-access-blocked-content-without-breaking-the-law_b_6986554.html> [Letöltés: 2015. december 22.].
4. BBC, „BBC iplayer”, 2015 <<http://www.bbc.co.uk/iplayer>> [Letöltés: 2015. december 22.].
5. BBC, „BBC store”, 2015 <<https://store.bbc.com>> [Letöltés: 2015. december 22.].
6. Mark Lawson: BBC Store launch is an early Christmas present for TV viewers. *The Guardian*, 2015 <<http://www.theguardian.com/tv-and-radio/2015/nov/05/bbc-store-launch-online-content-shop-tv>> [Letöltés: 2015. december 22.].
7. BBC Worldwide, „BBC Worldwide-About us”, 2015 <<http://www.bbcworldwide.com/about-us.aspx>> [Letöltés: 2015. december 22.].
8. Grace Allen, Dorothee Feils, Holly Disbrow: The rise and fall of Netflix: what happened and where will it go from here?, *Journal of the International Academy for Case Studies VO - 20*, 2014, 135. <<http://ezproxy.tlu.ee/login?url=http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsgao&AN=edsgcl.397579904&site=eds-live>>; Erik Gruenwedel, „Is Netflix killing TV?”, *Home Media Magazine VO - 37*, 2015 <<http://ezproxy.tlu.ee/login?url=http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsggo&AN=edsgcl.411752836&site=eds-live>>.
9. Netflix, „Netflix”, 2015 <<http://www.netflix.com>> [Letöltés: 2015. december 22.].
10. Gruenwedel.
11. BBC, „BBC Store FAQ- How I can pay?”, 2015 <<https://help.store.bbc.com/s/article/How-can-I-pay>> [Letöltés: 2015. december 22.].
12. Harrison.
13. Unotelly, „Why do I need to block public DNS lookups?”, 2015 <<http://help.unotelly.com/support/solutions/articles/192836-why-do-i-need-to-block-public-dns-lookups->> [Letöltés: 2015. december 22.].
14. TorrentFreak, „HULU BLOCKS VPN USERS OVER PIRACY CONCERNS”, 2014 <<https://torrentfreak.com/hulu-blocks-vpn-users-over-piracy-concerns-140425/>> [Letöltés: 2015. december 22.].
15. Jerry Cards: Want to enjoy thousands of movies, TV Shows from Netflix/HBO Now & HULU only available in US?, 2015 <<https://www.jerrycards.com/NetflixHuluUltimateGuide.php>> [Letöltés: 2015. december 22.].
16. Acestream, „ABOUT ACE STREAM”, 2015 <<http://info.acestream.org/#/about/acestream>> [Letöltés: 2015. december 22.].
17. TVBoom, „What is Cardsharing and How Can you Use it for Your Satellite TV?”, 2015 <<http://www.tvboom.net/en/page/what-is-cardsharing.html>> [Letöltés: 2015. december 22.].
18. Robert Briel, „Police raids Sky Italia card-sharing network”, *Broadband TV News*, 2015 <<http://www.broadbandtvnews.com/2015/12/22/police-raids-sky-italia-card-sharing-network/>> [Letöltés: 2015. január 1.].

19. Bodó Balázs: *A szerzői jog kalózai*. Budapest: Typotex, 2011. <http://www.typotex.hu/book/3094/bodo_balazs_a_szerzoi_jog_kalozai>.
20. McAfee: McAfee Labs Report Reveals Prices of Stolen Data on Dark Web, 2015 <<http://www.mcafee.com/us/about/news/2015/q4/20151015-01.aspx?clickid=xuoU4JS4PyCL-z8azIw1ecy36UkXXSW0V02QM2U0&lqmcAt=Affiliate:IR:null:74047:10078:10078:null>> [Letöltés: 2015. december 22.].
21. Archana Venkatraman: Case study: How the BBC uses cloud to process media for iPlayer, *Computer Weekly*, 2014 <<http://www.computerweekly.com/news/2240219866/Case-study-How-the-BBC-uses-the-cloud-to-process-media-for-iPlayer>> [Letöltés: 2015. december 22.].
22. (Európai Bizottság, 2007.)
23. A 2018 februárjában elfogadott irányelv szövege: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-64-2017-INIT/en/pdf>
24. Az irányelv hivatalos szövege magyarul: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017R1128&from=EN>
25. Simon Bowers: Luxembourg tax files: how tiny state rubber-stamped tax avoidance on an industrial scale, *The Guardian*, 2014 <<http://www.theguardian.com/business/2014/nov/05/sp-luxembourg-tax-files-tax-avoidance-industrial-scale>> [Letöltés: 2015. december 22.].
26. European Commission, „How VAT works - Telecommunications, broadcasting & electronic services”, 2015 <http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/vat/how_vat_works/telecom/index_en.htm> [Letöltés: 2015. december 22.].
27. <https://www.digitaltveurope.com/2019/03/08/eu-accepts-hollywood-studios-and-sky-measures-to-end-geo-blocking-case/> [Letöltés: 2019. március 11.]
28. Fink Henrik Isaksen: BIBCAST – the libraries’ broadband cinema, *Nordic Public Libraries in the Knowledge Society, Danish National Library Authority, Copenhagen*, 2007. <<http://www.bs.dk/publikationer/english/nnpl/html/chapter04.htm>> [Letöltés: 2015. december 22.].
29. Ole Werring: Digital films for Norwegian libraries, *Nordic Public Libraries in the Knowledge Society, Danish National Library Authority, Copenhagen*, 2007. <<http://www.bs.dk/publikationer/english/nnpl/html/chapter04.htm>> [Letöltés: 2015. december 22.].
30. Luis Aguiar, Joel Waldfogel: JRC Technical Reports. Institute for Prospective Technological Studies Digital Economy Working Paper 2015/05 Streaming Reaches Flood Stage: Does Spotify Stimulate or Depress Music Sales? (Sevilla, 2015) <http://www.digitalmusicnews.com/wp-content/uploads/2015/10/EU_JRC_Study_Spotify.pdf?3110b5>.

Szeifer Csaba

A baranyai bibliobuszok 45 éve

Könyvtárbusza lesz Pécsnek! – adta hírül a Dunántúli Napló 1973. október 26-án, majd közel egy év múlva, 1974-ben átadták a baranyai megyeszékhely első könyvtárbuszát. Az azóta eltelt több mint 40 év lehetőséget ad a visszatekintésre, hogy az akkori városi könyvtár, illetve később a már egybeolvadt városi-megyei könyvtár milyen formában végezte Pécsen és végzi jelenleg is Baranyában a bibliobuszos szolgáltatást.

Az első könyvtárbusz

A pécsi könyvtárbuszos szolgáltatás elindítása országos viszonylatban egyedülálló volt vidéken, hiszen akkoriban csak a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár rendelkezett mozgókönyvtárral. A szolgáltatás indításának egyik céljaként fogalmazódott meg, hogy a városi könyvtár Pécs peremkerületének olvasóit is ellássa könyvekkel. A könyvtárnak ekkoriban egyébként 34 fiókkönyvtára volt. Ezek bővítése költséges lett volna, így jutottak el a mozgókönyvtári szolgáltatás ötletéhez és megvalósításához. Az első bibliobuszt 1974 márciusában adták át, majd egy hónappal később útjára is indult. A jármű 2300 dokumentumot vitt magával, és az egyes megállóknál másfél-két órát töltött el. A Városi Könyvtár vezetői 8 megállót terveztek a busznak, ezeket Pécs peremvidékeinél jelölték ki: a Tettye utca felső vége, Ady Endre utca, Pósa Lajos utca, Újhegy, Patacs, Ürög, Nagypárad, Málom. A megállók száma még ugyanebben az évben kilencre bővült a vasasi kölcsönzőállomással (a könyvtárbusz megállóját így is hívták akkoriban).

A második könyvtárbusz

Nem telt el 10 év, az első könyvtárbusz a sok ezer futott kilométer után számos alkalommal meghibásodott, ezért a Pécsi Városi Könyvtár vezetői egy új könyvtárbusz beszerzését kérelmezték. Meg is érkezett az engedély, és társadalmi munkában a pécsi Volán vállalat dolgozói átalakítottak egy Ikarust, amelybe beépítették az első jármű néhány berendezését is. A második pécsi mozgókönyvtár 1981. május 14-én kezdte meg

szolgáltatását 9 városi megállóhelyel. Ezekben az években (és később is) a Dunántúli Napló folyamatosan adott hírt a mozgókönyvtári szolgáltatás változásairól, az aktuális nyitvatartási időpontokról, vagy adott esetben a kimaradó szolgáltatásról.

Városi Könyvtár – bibliobusz, 1974.

1988 februárjában a Dunántúli Napló arról számolt be, hogy a magas javítási költségek miatt is szóba került a buszos szolgáltatás megszüntetése, de döntés ekkor nem született erről. Ez év augusztusától az elvégzett javításokat követően 10 megállóhelyen újraindult a mozgókönyvtári ellátás Pécsen.

Csupán két évvel később, 1990-ben már arról olvashatunk, hogy a bibliobusznak annyira rossz az állapota, hogy sokszor nem is tudja teljesíteni a napi szolgáltatásait. Sőt ebben az évben még egy balesete is volt a járműnek: tűz ütött ki a könyvtárbuszban, de „tovaterjedését megakadályozták az oda siető honvédek és járőrelők”.

A harmadik busz

Közel másfél éves szünet után, 1992 novemberében kezdte meg működését a harmadik pécsi könyvtárbusz, melyet az Ikarus székesfehérvári gyárában már eleve a könyvtári ellátás igényei szerint készítettek. A közismerten „Paula” névre hallgató zöld járgány a 90-es években közel 3000 kötetrel közlekedett, ezekből 11 megállóhelyen tudtak válogatni az olvasók. A könyvtárbusz állományát további 13.000 darab raktári kötetrel lehetett

„forgatni”. A buszon a 90-es évek közepén még rendszeres egészségvédelmi tanácsadást is igénybe vehettek a pécsi olvasók.

Paula 1996-ban

2010 után

Paula 1999-ben befejezte a pályafutását, a megyeszékhely könyvtárbuszos ellátása ezek után már nem újult meg. Közel 10 évvel később az immár összevont megyei-városi könyvtár adott be egy európai uniós pályázatot könyvtárbusz beszerzésére, amely kifejezetten a megye hátrányos helyzetű településen élői számára biztosít könyvtári ellátást. A könyvtárbusz 2010 decemberében indult el útjára, akkor 27 baranyai településen közel 4000 dokumentummal szolgáltatót. A jármű egyik legfontosabb tulajdonsága, hogy az internet által nyújtott webes és e-szolgáltatások gyors elérését is biztosítja.

A Csorba Győző Könyvtár, látva a megyei mobil könyvtári szolgáltatás népszerűségét és a felmerülő további igényeket, néhány évvel később ismét pályázott és lehetőséget is kapott egy újabb könyvtárbusz beszerzésére. A 2010 utáni tapasztalatokat felhasználva tervezték meg a könyvtár munkatársai a második megyei szolgáltatást biztosító buszt, amely már jobban alkalmazkodik a megye útviszonyaihoz is. A 2014-es indulásakor az új, 2000 dokumentummal feltöltött könyvtárbusz 28 települést látott el, majd az évek során további 6 megállóval bővült.

A jelen

A Csorba Győző Könyvtár 2019-ben Baranyában 286 településen szolgált: 219 helyen ún. telepített könyvtári ellátást biztosít, 67 településen pedig könyvtárbusz várja az olvasni vágyókat. Az egyes megállóknál a járművek másfél órát tartózkodnak, a buszokon egy könyvtáros és egy sofőr teljesít szolgálatot, a településeken pedig egy helyi kontaktszemély várja a könyvtárbuszt, hogy biztosítsa az áramfelvételt a szolgáltatáshoz. A két bibliobusz rendszerlenül rója Baranya útjait, a szolgáltatást néha egy-egy javítás, illetve az időjárás akadályozza csupán.

A hazai könyvtári ellátás ezen formájának magas színvonalát mi sem jelzi jobban, minthogy a Csorba Győző Könyvtár az utóbbi években két nemzetközi könyvtárbusz-találkozót bonyolított le, illetve hogy a baranyai szolgáltatás szakmai-módszertani tapasztalatait a könyvtárosok számos országos rendezvényen oszthatják meg kollégáikkal.

A 2014-ben átadott könyvtárbusz

Jegyzetek

1. Dunántúli Napló archívuma 1944–2004. <https://library.hungaricana.hu>
2. Kereszturi József: A Pécsi Városi Könyvtár negyven éve. <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00119/kereszt.html>

Ásványi Ilona

„A szükséges dolgokban legyen egység,
a kétesekben szabadság,
mindenben pedig szeretet”

25 éves az Egyházi Könyvtárak Egyesülése

A régi magyar jogban a nagykorúság kezdete a 24. életév volt. Az idén 25. születésnapját ünneplő Egyházi Könyvtárak Egyesülése, a magyar egyházi-felekezeti könyvtárak ökumenikus szellemiségű szakmai szervezete nagykorúvá vált. Negyed század egy ember és egy közösség életében is jelentős életkor, nemzedékváltásnyi idő, egy emberöltő, miatt az egy időben születettek felnőtt korba lépnek.

25 évvel ezelőtt sokat látott és sok mindent megélt „nagy öregek”, lassan „érett-éltes korba érők” és életük „virágjában járó” középkorúak, az ifjúságra jellemző bátorsággal vágtak bele egy közösség felépítésébe. Egy sajátos, egyszerre szakmai, szellemi és ökumenikus lelkeségű közösséget álmodtak meg, vállalva akár a konfrontálódást is az állami döntéshozókkal, a különböző felekezetű fenntartókkal, és a közös munkát az egyszerre hasonló és egymástól nagyon eltérő egyházi könyvtárakkal, a különböző személyiségű, habitusú egyházi könyvtáros munkatársakkal.

Az első években a különböző felekezetű tagok érzékelhetően kissé bizalmatlanul, tudatlanul és az ismeretlentől való félelemmel méregették egymást. Ez a zavartság azonban hamarosan feloldódott, és az egyesület tagjainak jelentős többségét bátorította az ökumenikus szellem, az elfogadó légkör. Magunk is sokat tettünk ezért: megtanultuk és egyre magabiztosabban használtuk egymás vallási-teológiai terminus technikusait, megtaláltunk imádságainkban egy közös nyelvet, melyet egyre bátrabban használtunk. Volt egy közös szakmai nyelvünk is: összekötött bennünket a hivatásként művelt szakmánk, a könyvtárosság. Senkiben sem lehet szétválasztani a közösségi embert: a könyvtárost, egy vallásos közösség tagját, a hívőt és a magánembert, aki társ, anya-apa, testvér, gyermek, ahogy az idős emberben is ott van a gyerek, az ifjú és az érett korba lépő felnőtt. Könyvtárosként és magánemberként is együtt növekedtünk, együtt érlelődünk, csiszolódtunk, küzdöttünk a körülmények hatására és egymás által is, s lassan munkatársakká és barátokká váltunk.

1994. március 8-án 23 egyházi-felekezeti könyvtár képviselője találkozott Kalocsán, hogy létrehozson egy minden más szakmai szervezettől független egyesületet, mely biztosítaná az egyházi könyvtárak érdekképviseletét, szervezné az egyházi könyvtárosok folyamatos kapcsolattartását, segítené a szakmai információcserét, konferenciákat, továbbképzéseket, konzultációkat rendezne.

Az 1994. november 8-án, az Országos Széchényi Könyvtárban megtartott alakuló közgyűlésre 32 könyvtár kapott meghívót, ebből 21 könyvtár képviseltette magát, és további 8 gyűjtemény jelezte készséges részvételét a közös munkában. Ezen a találkozón történt meg a szervezeti keretek kialakítása: az egyesület névválasztása, az első alapszabály megszövegezése, a tisztségviselők megválasztása és a tevékenységi formák meghatározása. A Fővárosi Bíróság 1995-ben jegyezte be a szervezetet.

Az Egyházi Könyvtárak Egyesülésének nem személyek, hanem intézmények lettek a tagjai. Ennek voltak előnyei: napjainkra 60 körül van a taglétszám, könyvtáranként egy munkatárs képviseli az adott könyvtárat szavazati joggal, ők alkotják a közgyűlést, így a szervezet áttekinthető, ugyanakkor a rendezvényeken és a munkában minden egyházi könyvtári munkatárs részt vehet. Persze vannak hátrányai is: az intézmény személytelen, így nehezebben megszólítható, a munkatárs, az ember közvetlenebbül elérhető, ugyanakkor a szavazati joggal bíró képviselő személye – rendszerint a könyvtárvezető – az idők folyamán változhat, így a képviselet folyamatossága nem mindig zökkenőmentes.

2000-ben 56 hazai egyházi-felekezeti könyvtár volt tagja az EKE-nek. 2002-től határon túli magyar könyvtárakat is meghívtunk az egyesületbe. Napjainkban 54 magyarországi és 7 határon túli magyar könyvtár tagja az Egyesülésnek. Az elmúlt immár negyedszázadban néhány könyvtár lemorzsolódott, néhány könyvtár újonnan csatlakozott. Egyes könyvtárak integrálódtak, a több helyszínen, több könyvtárral bíró, de azonos fenntartóhoz tartozó és egy könyvtáros vezetése alatt álló könyvtárakat (ferencesek, karmeliták) egy szavazati joggal, egy könyvtáros képviseli az egyesületben. Ugyancsak egy szavazati joggal rendelkezik a Pázmány Péter Katolikus Egyetem három kari könyvtára.

Az alapítók a történelmi felekezetek és egyházak gyűjteményeinek vezetői voltak, később csatlakoztak az 1950 után bezárkózott szemináriumi, illetve a rendszerváltás után újonnan létrejött egyházi felsőoktatási könyvtárak és a református, muzeális anyaggal is bíró középiskolai könyvtárak. 2012-től magánszemélyek – a könyvtárosszakma jeles képviselői, főként régikönyvesek, másrészt a nyugdíjas egyházi könyvtáros kollégák – is tagjai lehetnek az egyesületnek mint tiszteletbeli és pártoló tagok. Ennek a célja egyrészt az volt, hogy ne engedjük el azok kezét, akik kikerültek az aktív munkából, valamint, hogy élő kapcsolatunk legyen a szakma jeles, nem egyházi képviselőivel.

Az alapító könyvtárak sorsa a 20. század második felében sokak számára ismert. Az is ismert, hogy milyen módon történt 1989-ben a rendszerváltás, milyen átalakulásokat idézett elő a politikai, gazdasági és társadalmi berendezkedésben, hogyan hatott a tudományos és a kulturális területre. Az 1990-ben megszületett vallásszabadságról szóló törvény lehetővé tette a vallási felekezetek számára a művelődés területén a nyilvános működést. Ám az újraéledt egyházaknak nem a kulturális terület volt a legfontosabb, ahol elsőként aktivizálták volna magukat, hanem eredeti küldetésük, az evangelizáció, pasztoráció, szociális munka. Utána hamarosan először az egyházi oktatás és a média született újjá, majd az egyéb egyházi-kulturális tevékenység. Ezek közül számunkra kiemel-

kedőek voltak a gyűjteményekkel (egyházi múzeumokkal, levéltárakkal és könyvtárakkal) kapcsolatos lehetőségek, feladatok, kötelezettségek.

A fenntartó, intézményi-szervezeti keretek és gazdálkodás szempontjából közösen és szorosan együtt működő egyházi gyűjtemények közül először az egyházi levéltárak szerveződtek közösséggé; 1993-ban született meg a Magyarországi Egyházi Levéltárosok Egyesülete. 1994-ben jött létre a ma 25. születésnapját ünneplő Egyházi Könyvtárak Egyesülete. 2008-ban – amikor a legtöbb, kulturális szempontból jelentős egyházi helyen megépültek és működtek a fogadóközpontok, a vallási-kulturális turizmus a virágkorát élte –, jött létre az Egyházi Muzeológusok Egyesülete. A levéltáros egyesület református, a könyvtáros egyesülés katolikus, a múzeumi szervezet evangélikus kezdeményezésre indult el, de mindegyik ökumenikus szellemben.

Az Egyházi Könyvtárak Egyesülete felekezetre való tekintet nélkül összefogta azokat a könyvtárakat, melyek – a környező, volt szocialista országokhoz képest Magyarországon egyedülállóan – egyházi fenntartók irányítása alatt maradtak. Visszatekintve úgy látszik, hogy ha az EKE nem lett volna önálló szervezet, hanem betagozódott volna valamelyik nagy könyvtáros szakmai szervezetbe, ez a tény, hogy nem az állam a fenntartó, nagyon sok problémát okozott volna. De az önállóság sem volt könnyű, hiszen a finanszírozás és a szakmaiság szempontjából az egyházi könyvtárak két intézményhez tartoztak: a miniszterelnökséghez és a kulturális tárcahoz.

Az ökumenikus törekvés a könyvtáros egyesületben abban is megmutatkozott, kezdetektől, hogy az egyesület ügyeit intéző elnökséget három évenként váltakozva adják a katolikus és a protestáns felekezetek. A tíztagú elnökségben 5 katolikus, 3 református, 1 evangélikus és 1 az egyéb felekezeteket képviselő munkatárs dolgozik. A 10. tagot kezdetben is az egyéb felekezetek (izraelita, unitárius, szerb-ortodox), később az egyházi könyvtárak között sajátos szerepet betöltő „egyházi iskolai-oktatási” (egyetemi, főiskolai, középiskolai) könyvtárak adták, majd 2007-től ismét az egyéb felekezetek.

Az Egyházi Könyvtárak Egyesülete az 1990-es évek közepétől vállalta az egyházi – felekezeti könyvtárak érdekképviseltét az állami döntéshozók és az egyházi fenntartók felé. Lépéseket tett az átláthatóbb és hatékonyabb finanszírozás érdekében, részt vett a jogszabályi környezet rendezésére irányuló tevékenységben, pl. a könyvtárak számára nagyon fontos 1997. évi CXL. törvény kidolgozásában. A szakmaiság szorgalmazásával és élénkítésével az alvó egyházi könyvtárakat az egyesület visszasegítette az élő könyvtári rendszerbe. Ez azt jelentette, hogy tudatosabbá vált a szerzeményezés: mivel a teológia és segédtudományai művelése ismét teret nyert hazánkban, az egyházi könyvtárak megpróbálták behozni a lemaradásukat, mert az idegen nyelvű szakirodalom beszerzése a „vasfüggöny” mögül korábban nehéz feladat volt. Az elektronikus katalogizálás bevezetésével és az adatbázisok építése révén új tartalmat kapott az állománygondozás. Az információtechnológiai fejlődés megváltoztatta a könyvtárhasználói igényeket és átalakította a könyvtári szolgáltatásokat. Fontos lépés volt a kutatószolgálat élénkítése szempontjából, hogy az egyháziak közül egyre többen vállalták a nyilvánosságot, kérték felvételüket a nyilvános könyvtárak jegyzékébe. Ezzel pályázati lehetőségek nyíltak meg előttük. Egyre több könyvtárban alkalmaztak szakképzett, fiatal könyvtárosokat a fenntartók.

Az Egyházi Könyvtárak Egyesülete révén az egyházi könyvtárak is részt vettek nemzetközi és országos projektekben. Csak néhányat említve: a nyilvános és nem nyilvános könyvtárak működésére vonatkozó szakmai koncepció, a magyar könyvtárosság etikai

kódexe és a könyvtáros életpálya-modellre vonatkozó javaslat. Az egyesület segített a nemzeti kulturális vagyon digitalizálásával kapcsolatos és a muzeális könyvtári dokumentumok nyilvántartására (MKDNY) irányuló felmérésben, a MOKKA és még inkább a MOKKA-R feltöltésében, az MTMT kidolgozásában. Képviselte az egyházi könyvtárak érdekeit különböző pályázati és egyéb támogatások elnyerésében és elosztásában. Szakmai dokumentumok előkészítésével és jogszabálytervezetek véleményezésével az egész magyar könyvtárügyet szolgálta. Az egyesület szorgalmazta az egyházi könyvtárosok bekapcsolódását a kulturális szakemberek szervezett továbbképzésébe. Ösztönözte az egyházi könyvtárosokat és könyvtárakat a különböző évenként megrendezett országos könyvtári rendezvényeken való részvételre (Networkshop, Internet Fiesta, Országos Könyvtári Napok stb.).

A külső-belső szakmai kapcsolattartás érdekében létrejött az egyesület belső, zárt levelezőlistája, honlapja, már a könyvtárosszakma is hivatkozik az EKE Hírlevélre, és a kor kihívásaira figyelve facebook oldala is van az Egyesülésnek. Az egyházi könyvtárak és az egyesület jelen van a szaksajtóban, rész veszünk más szervezetek, intézmények rendezvényein, felkérésre előadásokat is tartunk.

A szakmai egyeztetéseken, kerekasztalokon, bizottságokban, kuratóriumokban és projekteken más könyvtáros szakmai szervezetek mellett az Egyesülés képviselői is jelen voltak és vannak, így a Könyvtári Szakértői Bizottságban, az EISZ Programtanácsban, az MKE Tudományos Szakkönyvtári Szekciójában, a szakfelügyeleti munkában, a nyilvános könyvtári ellátásra vonatkozó szakértői vizsgálatok megszervezésében és lefolytatásában, a Minősített Könyvtár cím-díj pályázatok minősítésében, a Szinyei-díj kuratóriumában, a Könyvtár, ami összeköt programban. Külföldi kapcsolataink: tagjai vagyunk a teológiai könyvtárak egyesülési nemzetközi tanácsának, a BETH-nek (*Bibliothèques Européennes de Théologie*) és az Európai Kutatókönyvtárak Konzorciumának, a CERL-nek (*Consortium of European Research Libraries*).

Ezekben a szervezetekben, bizottságokban, szakmai közösségekben folyamatosan munkálkodunk. Ugyanazok a kérdések foglalkoztatnak bennünket, mint a könyvtáros szakmát. Nevezetesen: mivel az országos könyvtári stratégia a különböző könyvtárcsoportok stratégiájából áll majd össze, ezért minél előbb el kell készítenünk az egyházi könyvtárak stratégiáját. A nemzeti kulturális vagyon digitalizálására irányuló törekvésekben a muzeális és sajátos, helyismereti gyűjteményre emlékeztető különgyűjteményeik miatt – Benedictina, Jesuitica, Piaristikum, Cisterciensia stb. – az egyházi könyvtárak megkerülhetetlenek. Közös érdekünk a MOKKA és a MOKKA-R felélesztése, az ODR működtetése, fontos a CERL-ban való részvételünk élénkítése. A könyvtári jogszabályok ránk is érvényesek, ezért megtisztelő és felelősségteljes feladatunk jogszabálytervezetek véleményezése. Bár nem vagyunk közalkalmazottak, de a bértábla számunkra is irányadó, ezért nem közömbös a bérezés kérdése. Ami a humán erőforrást illeti, mindig is problémákkal küzdöttünk, mi, egyházi könyvtárosok maroknyian vagyunk, ezért fontos számunkra is az előmeneteli rendszer alakulása, és a szakszerűség biztosítása érdekében a képzés és továbbképzés milyensége, színvonala. Önmagunk miatt, és amiatt is, hogy a kutatók és a szakma hogyan vélekedik rólunk, fontos a minőségbiztosítási szempontok érvényesítése munkánkban.

Gondjaink, helyzetünk a nem egyházi könyvtárosokhoz és könyvtárakhoz hasonlóak. A finanszírozás rapszodikus, a bérek rendezésre szorulnak, a humán erőforrás elégtelen,

az utánpótlás bizonytalan, a telekommunikációs, informatikai infrastruktúra nem a legújabb, sokféle, korábban nem könyvtári feladatot is el kell látnunk: kiadványszerkesztés, kiállítás, rendezvények. Az egyházi könyvtárosok a nem egyháziakhoz képest sokszor nehéz körülmények között – műemléki környezetben, már-már feudális szervezeti keretek között, egy-két munkatárssal – sok munkával heroikus küzdelmet folytatnak, miközben muzeális gyűjteményeikben a nemzeti kulturális vagyont egy részét őrzik, gondozzák, feltárják és szolgáltatják.

Az egyházi könyvtárak tehát egy sajátos, önálló csoportot alkotnak a magyar könyvtári rendszerben, hálózatban, ugyanakkor – éppen az Egyházi Könyvtárak Egyesülése munkálkodása nyomán – szépen bele is illeszkednek a szakmai közösségbe. Fejlődésükben és fejlesztésükben az 1990-es évektől a települési, közművelődési könyvtárak lettek a minta, mert ez utóbbi könyvtárak vannak többségben a könyvtári rendszerben, így minden változás ezekben a könyvtárakban történik először. Bár az egyházi könyvtárak bizonyos közgyűjteményi feladatokat is ellátnak, gyűjteményüket, szolgáltatásaikat, könyvtárhasználóikat tekintve muzeális anyaggal bíró történeti és modern teológiai szakkönyvtárak inkább, mint települési könyvtárak. Az elmúlt néhány évben nyílt meg a lehetőség arra, hogy az egyháziak szakkönyvtári identitásukat erősítsék. Öröm, hogy a nem egyházi szakkönyvtárak és a nem egyházi felsőoktatási könyvtárak maguk közé tartozónak érzik az egyháziakat, és partnerként tekintenek rájuk. Ahogy az 1990-es években az Egyházi Könyvtárak Egyesülése vállalta-szorgalmazta a közfeladatokkal kapcsolatos teendőket egyesületi szinten, úgy igyekszik napjainkban élére állni a szakkönyvtári jelleg erősítésére irányuló törekvéseknek.

Arra a kérdésre, hogy hogyan is valósul meg a mindennapokban az egyesületi élet, tevékenység a következő szavakkal válaszolhatunk: tudományos konferenciák, szakmai napok, továbbképzések, kirándulások szervezése formájában. A szakmai programok címei a régi és új, a megújulás és hagyomány, a változunk és maradunk, a megújulunk és megmaradunk, a tradíció és innováció kettősségében alakulnak. Az elmúlt 25 évben a következő témákat jártuk körül: Az egyházi könyvtárak szerepe és feladata az információs társadalomban; A kulturális örökség védelme, állományvédelem; Az antikváriumok világa; Pályázatok; Modernizálás műemléki környezetben, könyvtártechnológia; Digitalizálás, az információs kommunikációs technológia; Műhelymunka egyházi könyvtárakban, vagyis speciális gyűjtemények feltárása és szolgáltatása, kiadványok, kiállítás- és rendezvényszervezés, vallási és kulturális turizmus; Minőségbiztosítás, szolgáltatás-menedzsment, marketing, arculat; Adatvédelem; Az egyházi könyvtárosok és könyvtár identitásváltozásai; Finanszírozás-gazdálkodás; Könyvtári jogszabályi környezet; Szervezeti kultúra, szakmai önismeret. Vagyis mindazzal foglalkoztunk, amivel a rendszerváltozás után napjainkig a könyvtáros szakma foglalkozott és foglalkozik. Csak két feladat, az információs-kommunikációs technológia bevezetése az állományvédelem „folyamatábráját” felvázolva. A tematikai és információtechnológiai kérdésekben az Egyházi Könyvtárak Egyesülése szorgalmazta az 1990-es években a számítógépes katalogizálást, segítette ráatalálni az ORBIS programra, melyet az egyházi könyvtárak nagy része elkezdett használni. Létrehozta az első közös katalógust, a THECA-t. Később – tiszteletben tartva a különböző könyvtárak döntését és választását; az egyházi könyvtárakban használt 4-5 különböző szoftvert szem előtt tartva – szakmai konzultációkkal, bemutatókkal, értekezleteken és tárgyalásokon előkészítette a váltást integrált rendszerekre, szorgalmazta helyi adatbá-

zisok építését és bedolgozást országos adatbázisokba, pl. MOKKA-R. 2010-től működik az Egyházi Könyvtárak Közös Katalógusa és Információs Hírportálja, az UNITAS, melynek segítségével 20 egyházi könyvtár katalógusában kereshetnek az érdeklődők. Ami az állományvédelmet illeti: felhívta a figyelmet a muzeális gyűjtemények széles körű védelmére: prevenció, állagvédelem (restaurálás), tűz- és vagyonvédelem, és szerzői jogi és szellemi tulajdonvédelemmel kapcsolatos veszélyekre és feladatokra. Széles körben körül járva a témát szakmai konzultációkat szervezett, felmérést végzett az állományvédelemmel kapcsolatban. Pályázati támogatásért lobbizott, és egyesületi szinten is pályázott erre a célra. Az állományvédelemmel kapcsolatban szorgalmazta a digitalizálást az egyes könyvtárakban; a nemzeti kulturális vagyonnak és a világ örökségének számító kincsek körülbekötött közzétételét adatbázisokban, hasonló papíralapú és elektronikus kiadványok formájában. Részt vett a digitalizálással kapcsolatos országos projektekben, szakmai rendezvényeken, egyeztetéseken.

Visszatérve a programokhoz: sajátos szakmai tapasztalatcserére adnak lehetőséget a nem egyházi könyvtárosok körében is nagyon népszerű szomszédolásaink. Néhány helyszín, ahova ellátogattunk: a szentendrei szerb ortodox könyvtár, a pálos könyvtár, az unitáriusok, a rabbiképző könyvtára vagy világi nagy szakkönyvtárak közül az Országgyűlési Könyvtár, a Magyar Tudományos Akadémia, a Zenetudományi Intézet, a Zeneakadémia, a táncművészeti, a képzőművészeti egyetem könyvtára, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. Könyvtárak mellett meglátogattuk a Parlamentet, az Operaházat, jövő hónapban nézzük meg együtt a Dohány utcai Zsinagógát és Zsidó Múzeumot, közösen néztük meg 2017-ben az Ige-Idők. A reformáció 500 éve című kiállítást a Magyar Nemzeti Múzeumban és a Luther öröksége című kiállítást az Evangélikus Országos Múzeumban.

Az Egyházi Könyvtárak Egyesülésének legfontosabb feladata és célja az elmúlt 25 évben az volt, és napjainkban is az, hogy az egyházi könyvtárak érdekeit képviselje az állami döntéshozók és a könyvtáros szakmai intézmények és szervezetek felé. Alapításától kezdve jó kapcsolatra törekedett a kulturális minisztériummal és az egyházi ügyekért felelős állami intézményekkel, a könyvtáros és egyéb szakmai társszervezetekkel, intézményekkel. Az egyesület mindenkorai vezetése tudatosan felmérve a magyar könyvtárügy alakulását és az egyházi könyvtárak helyzetét és szerepét, helyet és szót kért e könyvtár csoport számára. Tevékenységével, munkájával részt vett a magyar könyvtárügy alakulásában. Szorgalmazta a szakmai koncepció kialakítását, a tudományosságot, a stratégiai gondolkodást, szakképzett, jól felkészült, innovatív könyvtárosok foglalkoztatását, korszerű információs technika bevezetését és működtetését az egyházi könyvtárakban, más könyvtár csoportokhoz hasonlóan.

Az egyesület szakmai és ökumenikus szellemiségű munkaközösség, melynek tagjai általában vallásos elkötelezettségűek. Ez a meggyőződés irányítja magán- és közösségi életüket, vezérli mindennapjaikat, meghatározza tevékenységüket. A testvéri és szakmai együttműködés alapja és iránya az a Szent Ágoston-idézet, mely az UNITAS, az egyházi könyvtárak közös katalógusa és a mai ünnepség mottója lett: „A szükséges dolgokban legyen egység, a kétesekben szabadság, mindenben pedig szeretet.” (In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus autem charitas.) Az éves összejöveteleknek mindig történelmi, vallási, egyházi szempontból jelentős helyek adnak otthont. A találkozók légkö-

rét nemcsak a történelmi múlt vagy művészeti, kultúrtörténeti értékek alakította „genius loci”, hanem az adott házigazda-felekezet lelkesége is jelentősen meghatározza.

A rendszerváltozás után különös tapasztalat volt, hogy az egyházi könyvtárak hiába alkotják az egyik legősibb könyvtári csoportot, történetük, sorsuk és mindennapi életük még a szakmabeliek számára sem igazán ismert. A díszes teremkönyvtárral bíró intézményeket felkeresték ugyan turistaként, de hogy ezek egyféle szakkönyvtárként és nem múzeumként működnek, szinte fel sem merült a könyvtáros kollégákban sem. Még a szakmabeliek is megmagyarázhatatlan, inkább a muzeális gyűjteménynek köszönhető tisztelettel vagy az ismeretlen, titokzatosnak vélt intézménynek kijáró bizalmatlansággal méregették őket. A legfontosabb feladat az elmúlt 25 évben az volt tehát, hogy megismertessük és elfogadtassuk magunkat.

Az egyesület egy olyan időben született, amikor az országban nagy változás történt gazdasági, politikai, társadalmi szempontból. A változó, ezért bizonytalan időben az alapítók vállalták a saját könyvtárukban és általában még más területen is (lelkészként, tanárként, tudományos kutatóként, folyóirat szerkesztőként és még sorolhatnánk) végzett munkájuk mellett az egyesülettel kapcsolatos feladatokat is. Vállalták a csatákat a korábbi évtizedek miatt érthetően bizalmatlan egyházi fenntartókkal és az ugyanezért bizonytalan állami-politikai döntéshozókkal. Megpróbáltak beilleszkedni a folyamatosan fejlődő és éppen átalakuló könyvtári rendszerbe.

Az egyesületi munkában mindig azt kerestük, ami összeköt és nem azt, ami szétválaszt. Tiszteletben tartottuk a vallásgyakorlati és meggyőződésbeli különbségeket. A keresztény hagyományon alapulva mindannyiunkra érvényes volt a jézusi parancs: „Arról ismerje meg mindenki, hogy tanítványaim vagytok, hogy szeretettel vagytok egymás iránt.” (Jn 13, 35) Talán ezt a szeretetet érezték és érzik rajtunk a nem egyházi könyvtáros kollégák, és szinte mindenki, aki az egyesülettel kapcsolatba kerül. Tapasztalhatóan jól érzik magukat körünkben, és talán éppen a lelki többlet miatt vesznek részt szívesen az egyesület programjain.

Napjainkra az egyházi könyvtárak „figyelemre, bölintásra becsültek” lettek az állami döntéshozó intézmények és a könyvtárosszakma előtt, de folyamatosan dolgoznunk kell azon, hogy szemléletünkben mindig megújuljunk, és lépést tudjunk tartani a 21. századi kihívásokkal és követelményekkel. Ebben nagy szerepe volt és van az Egyházi Könyvtárak Egyesülésének, amely ökumenikusan összefogja, képviseli, szervezi a magyar egyházi és felekezeti könyvtárakat.

Egy születésnap alkalmas arra, hogy visszatekintsünk a múltba, számba vegyük a jeleket, és elmerengjünk a jövőn: a számvetés és a hála ideje.

Számvetésként elmondhatom, hogy számomra, aki az Egyházi Könyvtárak Egyesülésében az elmúlt 25 évben különböző tisztségeket és feladatokat láttam el titkárként, elnökként, elnökségi tagként, egyesületi tevékenységemben, de magában a könyvtárosi hivatásomban is nagyon fontosak a Jézus búcsúbeszédében elhangzott következő szavak: „Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket, és arra rendelvelek, hogy munkátokkal gyümölcsöt hozzatok: maradó gyümölcsöt.” (Jn 15,16) Ezek a szavak egyszerre ösztönzők, biztatók, bátorítók, mert hiszem: a meghívást, a hivatást, ahogy a talentumokat is, Istentől kapjuk, életünk a Gondviselés által vezetett. Ugyanakkor megnyugvást és igazolást is közvetítenek: ez a feladatom, ez az utam, és ha ezen az úton megmaradok, ha sikerül kitananom, ha megteszem a feladatom: az gyümölcsöt terem.

Úgy gondolom, hogy az Egyházi Könyvtárak Egyesülése mint közösség és az egyesület tevékenysége is jó gyümölcs. A szentírási vers második része így szól: „akkor mindent megad nektek az Atya, amit nevében kértek tőle”. Hívó emberként ez már nemcsak gyümölcs, de jutalom is a fáradozásért.

Hálás köszönet elsőként a Teremtőnek, hiszen, ahogy a zsoltár mondja:
„Ha az Úr nem épít, hasztalan fáradoznak az építők” (Zsolt 127, 1)
Hálás köszönet az Alkotónak, az életadó Szentléleknek, aki *spiritus rectorunk*.
Hálás köszönet Istennek, aki gondviselő szeretettel vezetett bennünket,
és amikor embervoltunkból adódóan környezetünkkel
vagy egymás között nehézségeink adódtak, *a béke útjára igazította lépteinket*.
(vö.: Lk 1, 79b)

Hálás köszönet az alapítóknak...

Köszönet minden egykori egyházi könyvtáros munkatársnak,
minden tisztséget viselőnek és a tagkönyvtárak minden munkatársának is.
Köszönet a könyvtárosszakma képviselőinek, akik munkatársainkká váltak
és barátainkká lettek az idők folyamán.

Köszönet a politikai-szakmai döntéshozóknak, akik elfogadóan,
egyenrangúan, segítően viszonyultak hozzánk.

Egyesületünk ünnepén és mindig, Isten éltesen, segítsen, vezessen –
valamennyiünket!

Vajda Kornél (1946–2019)

Egyszer már elbúcsúztattuk Vajda Kornélt e folyóirat lapjain, éspedig 2007 nyarán, amikor nyugdíjba vonult. Az akkori összeállításnak az volt a címe: *Auf Wiedersehen, Kornél!* Vajon most mit írhatnék méltó módon e nekrológ fölé cím gyanánt? Elegendő a neve, születésének és halálának évszáma. Már csak azért is, mert sosem szeretett magáról beszélni; egy ránk maradt szakmai önéletrajza mindössze kilenc sorból áll. És hallottam „előadását”, amelyben egy konferencián a maga munkájáról számolt be – az egyetlen összetett mondat volt. Pedig a régi Könyvtártudományi és Módszertani Központban, a mai Könyvtári Intézetben, azután az *Új Könyvek*, a *Könyvtáros*, majd a *Könyv*, *Könyvtár*, *Könyvtáros* szerkesztőségeiben eltöltött évtizedei a magyar könyvtári szaksajtó egyszer megírandó történetében bizonyosan külön fejezetet képeznek majd.

Rendkívüli képességű és még rendkívülibb olvasottságú ember volt. Az egyik legnagyobb olvasó, akivel valaha találkoztam. Műveltségének nagyságáról, kiterjedtségéről és színvonaláról talán az az egyetlen tény is sokat elárul, hogy kedvenc filozófusait, teológusait eredeti nyelven, németül olvasta, olykor ódon, gót betűs kiadásban. Folyékonyan beszélt franciául is, és néhány pohár – ahogy ő mondta – „piros bor” után oroszul is... Naprakész ismeretei voltak a filozófia, a teológia, a pedagógia, a történelemelmélet vagy a világirodalom friss fejleményeiről. Talán méltatlan a nekrológ műfajához, de illő Kornél szelleméhez, ha fölidézem azt az esetet, amikor a 2000-es évek elején Kornéllal, harmadmagammal beszorultunk az OSZK egyik teherliftjébe. Két emelet között elakadt a fölvonó, és mi ketten, a kollégámmal idegesen nyomkodtuk a gombokat, a vészcsöngőt, miközben Kornél a hátát a lift oldalának vetve elkezdte sorolni a világirodalom azon – általunk kevésbé ismert – alkotásait, amelyekben elakadt liftről szóló jelenet fordul elő.

Nem csak rengeteget olvasott, sokat írt. A könyvtári szaksajtó minden lapjában tucat-szám olvashatók az írásai, ezeken felül számos kulturális, pedagógiai, irodalmi folyóirat közölte hosszabb-rövidebb dolgozatait. Az EPA-HUMANUS-MATARKA adatbázis 287 publikációját tartja számon, de meggyőződésem, hogy ennél sokkal több tanulmánya, esszéje, kritikája, recenziója, vitacikke, perszónália-írása látott nyomdafestéket. A '90-es években rendszeresen bedolgozó szerzője volt az *Új Könyvek*nek. Az állománygyarapítási tanácsadó lap szerkesztőségében az a gyakorlat alakult ki, hogy ha olyan kötetről kellett ismertetést írni, amit senki nem értett meg, azt odaadtuk Kornélnak. Ő pedig rövid, frappáns és közérthető recenzióban ismertette azt, amit a szerkesztők értelmezni se nagyon tudtak.

Vajda Kornélt mindenki zseninek tartotta. Egyik kollégánk mondta: „nem tudjuk, miben zseni, de biztosan az”. Aki ismerte, várta, hogy egyszer majd megírja azt a bizonyos Nagy Művet, ahogy ő mondaná: az opus magnumot. Ez sosem készült el; hatalmas tudását, zsenire valló képességeit hosszabb-rövidebb cikkekben aprózta el, izgalmasan érdekes előadásokra váltotta, vagy szellemes társalkodóként osztogatta szét. Különösen kedves műfaja volt a „perszonália”, a portréírás, ahol mindig lényeglátóan, de legtöbbször játékosan, sztorizva, olykor csipkelődve, ahogy ő mondaná, „bursikóz” stílusban adta elő mondandóját. Egy-egy írásában bon mot-k, illetve latin, francia, német idézetek sokaságát vezette elő. Említett nyugdíjas búcsúztatójában írta róla Poprády Géza, az OSZK hajdani főigazgatója: ha Vajda Kornél célratörőbb, önérvényesítőbb, netán karrierista lett volna, igen sokra vitte volna. Így azonban megmaradt jeles szerkesztőnek és nagy olvasónak, afféle szabadlelkű öregdiáknak, aki egy huncut félmosollyal eloldalog egy csendes sarokba, degeszre tömött táskájából előhúz egy vaskos könyvet, és nyugodtan olvasni kezd.

Derűs ember volt, mindig kézre állt nála a tréfa, mindenkor volt készenlétben egy humoros története, találó példázata, frappáns sztorija, amit ő „passzent anekdotnak” nevezett. Minden helyzetben, minden alkalommal eszébe jutott egy épp odaillő történet, egy olvasmányrészlet, egy színpadi jelenet. Halálos pontossággal föl tudott idézni részleteket gyerekkori olvasmányaiból is. De hiszen folyton olvasott, otthon is, a munkahelyén is, törzshelyén, a Grinzingi borozóban is. Válltáskájában súlyos köteteket cipelt; rendszeresen végigjárta a Múzeum körüli antikváriumokat, hátha rátalál egy, hazánkban talán tucatnyi tudós által ismert 19. századi német filozófus vagy teológus munkájára.

Minden elvonulási hajlama ellenére gazdag pályája volt, amit az is tanúsít, hogy mindenütt ismerték szerte e hazában. Nyíregyházától Zalaegerszegig, Váctól Bajáig sok-sok könyvtárban volt ismerőse, és mindenütt ismerték őt is. Ügyelt is kapcsolatainak ápolására. Időnként maga elé húzta a telefont, és sorra föltárcsázta ismerőseit, kollégáit, vidéki vagy fővárosi könyvtárosok tucatjait. A hölgyeknek ódivatúan bókolt, a férfikollégákkal afféle tréfás, fraternizáló hangot ütött meg.

Vajda Kornél a jelenlétével és a hiányával egyaránt a figyelem középpontjába tudott kerülni, miközben igazán sosem szeretett a központban állni. Ha társaságban volt, kifogyhatatlannak bizonyult a szellemes történetekből, a jóízű anekdotákból. Ilyenkor csak rá lehetett figyelni. Időnként azonban „eltűnéseivel”, elvonulásaival ébresztett hiányt maga iránt. Mert olykor napokra eltűnt kollégái látóköréből, aztán fölbukkant az Egyetemi Könyvtár olvasótermében, vagy benézett az Országos Idegennyelvű Könyvtárba, esetleg a két intézmény között, a Veres Pálné utcában található Grinzingi borozóba. De bárhol is bukkantunk rá, rendszerint egy vaskos könyv fölött ült, és elmélyülten olvasott. Mostantól azonban csak a hiányával lesz jelen azoknak az emlékezetében, akik ismerhették.

Emlékezőm végére érve jutott eszembe, ennek az írásnak illő címe az lehetne: *Gott sei mit Dir, Kornél*.

Mezey László Miklós